

Norges Grundlov 1814
– Sverige 200 år i fred

FÖRORD

Måndagen den 5 maj 2014 avhölls ett historiskt seminarium i Bernadottebiblioteket på Kungl. Slottet med titeln ”Norges Grundlov 1814 – Sverige i fred 200 år”. Efter seminariet framfördes i Slottskyrkan ”Requiem för kong Carl Johan”, komponerat av Friedrich August Reissiger och uppfört första gången i Christiania (nuvarande Oslo) veckorna efter Karl XIV Johans död i mars år 1844. Vård för seminarium och konsert var H.M. Konung Carl XVI Gustaf.

Tanken på att gemensamt fira 200-års minnet av den norska Grundlovens tillkomst och att Sverige varit i fred 200 år föddes under sommaren förra året. En förfrågan framfördes i september från Bernadotte-Musei Vänner till H.M. Konungen om hans syn på förslaget. Hans positiva svar kom inom en vecka samtidigt med en inbjudan att med honom som värd hålla det planerade historiska seminariet och konserten på Kungl. Slottet.

Föreningen Bernadotte Musei-Vänner stod tillsammans med den Norska ambassaden i Stockholm som arrangörer under ledning av föreningens ordförande och sekreterare. Dessa hade stor hjälp av personal från de Kungl. Hovstaterna och Norska Ambassaden med dess chef ambassadör Anne K. Lund. H.M. Konungen invigde seminariet i närvaro av H.M. Drottningen, Kronprinsessparet, Prinsessan Christina med make, H.K.H. Kronprins Haakon av Norge, Riksdagens vice talman Susanne Eberstein och handelsminister Ewa Björling. Seminariet avslutades av H.K.H. Kronprins Haakon av Norge. Totalt deltog 200 personer i seminariet och närmare 500 personer i efterföljande konsert.

Seminarieprogrammet innehöll tre föreläsningar. Därefter följde en diskussion mellan talarna ledd av professor Bo Stråth, Helsingfors. Talare var förutom denne professor Dag Michalsen, Oslo, och ordföranden i Bernadotte Musei-Vänner Olof Sjöström, Stockholm.

Vid den efterföljande konserten framförde hundra sångare från Oratoriekoret Ceciliaforeningen, Oslos äldsta kör och bildad år 1879, Requiem för kong Carl Johan under ledning av Steffen Kammler. Solister var hovsångare Elin Rombo, hovsångare Ingrid Tobiasson, operasångare, professor Carl Unander-Scharin och operasångare Nils Gustén. Medlemmar ur Kungliga Hovkapellet spelade.

Föreningen har funnit anförandena på seminariet av allmänt intresse varför de tryckts i denna skrift. De ger en fördjupad bild av Den Norska Grundloven, dess tillkomst, tidens tankegångar och vad Grundloven betytt för norrmännen under de tvåhundra år som förflutit sedan dess tillkomst. Föredragen bidrar också till kunskapen om hot och möjligheter av den fred som nu rått i 200 år i Sverige och mellan de nordiska folken sedan stilleståndsfördraget i Moss den 14 augusti 1814. Dessutom belyses unionen mellan Sverige och Norge åren 1814 och 1905 och vad den betytt för de båda ländernas utveckling.

Konserten möjliggjordes genom en generös donation av fru Eva Lundin. Kostnaderna för att trycka denna skrift täcktes genom ett välvilligt bidrag från Kungl. Patriotiska Sällskapet. Föreningen tackar varmt för dessa värdefulla bidrag.

Stockholm i juli 2014.

För styrelsen i Bernadotte-Musei Vänner

Olof Sjöström
Ordförande

Jean-Louis Gave
Vice ordförande

Leif Jansson
Sekreterare

H.M. KONUNGENS TAL PÅ SEMINARIUM OM NORSKA GRUNDLOVEN

Bernadottebiblioteket, måndagen den 5 maj

Ers Majestät,
Ers Kungliga Högheter,
Prinsessan Christina,
Excellenser,
Mina damer och herrar,

Det är en stor glädje för mig och övriga Familjen, att hälsa er välkomna till ett intresseväckande seminarium här i Bernadottebiblioteket.

Få länder betyder så mycket för varandra som Norge och Sverige. Därför är det särskilt trevligt att också kunna hälsa Kronprins Haakon välkommen hit.

I år har vi anledning att uppmärksamma två jubileer. Det har gått 200 år sedan den Norska grundloven fastställdes den 17 maj 1814. Och det har också gått 200 år sedan Sverige senast var i krig. Och lika lång tid har det varit fred mellan våra nordiska folk. Att leva i fred i 200 år är en mycket lång tid och en stor förmån.

Grundloven och den långa freden hänger nära samman och är en viktig del i de nordiska folkens gemensamma historia. Grundloven har genom alla år symboliserat friheten och självständigheten hos det norska folket och gäller än idag som Norges grundlag.

Våra båda länders gemensamma förfader Karl XIV Johan, en man med stor erfarenhet, framhöll ständigt fredens avgörande betydelse för ett lands välgång. Som regent levde han också efter sin övertygelse. Han lade grunden till de 200 år av fred som vi i Sverige sedan dess haft den stora förmånen att leva i.

Men fredstider kommer inte av sig självt. Det vet vi alla. Låt oss därför se dagens seminarium och avslutande "Requiem för kong Carl Johan" från 1844 som en djup uppskattning av vad våra förfäder uträttat under 200 år för att behålla freden fram till idag.

Samtidigt är dagen också en viktig markering av den djupa vänskapen mellan Norge och Sverige, två länder som under århundraden haft och alltjämt har mycket gemensamt.

Än en gång, varmt välkomna till en intressant och givande dag.

*Det Kongelige Næringsmiddelkontrollat
Norges Næringsmiddelkontrollat og Land
Norges Næringsmiddelkontrollat og Land*

TVÅ REVOLUTIONER SOM FÖRÄNDRADE VÄRLDEN OCH TIDEN

Den amerikanska oavhängighetsförklaringen 1776 och den franska revolutionen 1789

Bo Stråth

Den amerikanska oavhängighetsförklaringen 1776 och den franska revolutionen 1789 handlade om att gestalta frihetsbegreppet. Fram till dess betydde frihet privilegier, frihet från att betala skatt, t ex, på svenska kopplat till ord som frälse och frihetsmil. I det amerikanska upproret knöt frihetsbegreppet an till tanken på folksuveränitet i kolonins resning mot England, i den franska omvälvningen till begreppet jämlikhet i revolutionens devis.

De båda revolutionerna utgjorde den storpolitiska bakgrunden till att Nordens karta ritades om och till att man i Sverige och Norge skrev nya författningar för att politiskt forma begrepp som frihet, folk och suveränitet. De utgör den givna bakgrunden till temat för dagens seminarium.

1800-talet blev en ihärdig och delvis blodig tolkningskamp om att ge mening åt de tre begreppen frihet, folksuveränitet och jämlikhet och deras överordnade sammanfattning i begreppen folk och nation. Revolutioner var inget nytt i historien men dessa båda uppror stod för något nytt. De inledde övergången till massamhällen av ett nytt slag som på sikt skulle leda till att undersåtarna blev medborgare. Men det var en övergång som utkristalliserade sig långsamt och kampen om att ge innehåll åt de tre begreppen var seg. På en del håll gick det snabbare, på andra tog det längre tid, men för Europa som helhet dröjde det till efter första världskriget innan de fick tydligare konturer. De båda revolutionerna och tolkningskampen om att ge innehåll åt deras nyckelord bestämde en viktig del av den politiska dagordningen i Europa för tiden fram till första världskriget.

I början av den sekellånga tolkningskampen kring begreppen folk och frihet blev Norge en självständig nation 1814, med grundlagen av den 17 maj som

Professor Bo Stråth, fil. dr, innehavare av FiDiPro gästprofessur i Nordisk, Europeisk och Världens kultur, Helsingfors universitet

*Originaltext från
Sveriges Grundlag*

“Cum grano salis”, med en nypa salt kan man säga att Napoleon I (1769-1821), fransmännens kejsare, koncipierade det Nya Norden och att Wienkongressen var dess gudfader. Det nya Norden innebar att två gamla stater sedan länge på nedgång, förvandlades till fyra nya länder, varvid de unga ryckte med sig de gamla i en utveckling av vitalitet.

Norden hade endast perifert berörts av revolutionen. Gustav III sökte mobilisera monarkiskt motstånd mot den innan han mördades, men det ledde inte till aktivt svenskt engagemang. Det var Napoleon och hans kontinentalblockad som mer omedelbart drog in Norden i den europeiska konflikten. Den brittiska flottan bombarderade Köpenhamn och kastade Danmark i Napoleons armar. Danmark blev det första offret för Napoleons blockadpolitik, eftersom briterna tvivlade på Danmarks deklarerade neutralitet. Napoleon och Alexander I hade ett par månader före det brittiska överfallet på Köpenhamn i Tilsit i juli 1807 delat in kontinenten i intressesfärer och den

främsta uttryck, och skälet till att vi samlats här i dag. Den norska grundlagen gav begreppen en tydlig men inte oomstridd profil. Den norska grundlagen var ett av de mer framträdande exemplen i en våg av konstitutioner runt om i världen i spåren av revolutionerna när det gällde att ge mening åt begreppet folksuveränitet och att precisera förhållandet mellan monark, regering och parlament. De franska revolutionärernas ambitioner att konsolidera sina landvinningar kastade dem in i vad de såg som ett försvarskrig utanför den nya nationens gränser. Det övergick i ett europeiskt storkrig och till slut ett världskrig om makten över oceanerna och de globala handelsvägarna. Revolutionen födde via skräckväldet Napoleon som med sin blockadpolitik av kontinenten utmanade den brittiska hegemonin över världshandeln.

ryske tsaren hade lovat ansluta sig till Napoleons blockad av Englands handel med kontinenten. Det var den konflikten mellan de förenade kontinentala stormakterna och världens ledande sjömakts Danmark sökte stå utanför.

Gustav IV Adolf såg Napoleon som odjuret i Uppenbarelseboken. Han straffades i Tilsit. Finland blev en del av den ryska sfären. Det krig som följde beseglade den svenske kungens öde och gjorde Finland till en självständig nation som storfurstendöme med den ryske tsaren som storfurste samt gav Sverige en ny författning 1809. Liksom den norska grundloven fem år senare var den nya svenska regeringsformen uttryck för en ny tids försök att definiera begrepp som frihet och folksuveränitet i de båda revolutionernas spår.

Sverige fick en ny kung, men framför allt en ny tronföljare, som blev den reelle politiske ledaren. Många förväntade sig att han som f d fransk fältmarskalk skulle söka återerövra Finland när det fransk-ryska samförståndet kring 1810 började lösas upp. Napoleon tvivlade allt mer på Alexanders vilja att ansluta sig till kontinentalblockaden. Tecknen på krig mellan Frankrike och Ryssland blev tydligare.

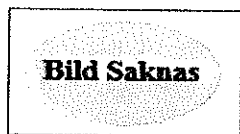
Carl Johan gick som vi vet tvärt emot förväntningarna, som om han hade förutsett att Napoleon skulle förlora den väntade kraftmätningen. Han gjorde till mångas förvåning vid ett möte i Åbo i augusti 1812 upp med Alexander om att inte försöka ändra på Finlands status som självständigt ryskt storfurstendöme mot att få Norge från Danmark som ju stod på Napoleons sida efter det brittiska flottbombardemanget.

Med Napoleons anfall på Ryssland i juni 1812 ändrades alliansförhållandena i det europeiska triangeldramat. Ryssland och Frankrike mot England blev England och Ryssland mot Frankrike. Dessutom hörde den ryska vintern till Napoleons fiender. Fälttåget mot Ryssland slutade liksom Karl XII:s i ett fiasko.

Efter den brittiska regeringens principiella stöd för uppgörelsen i Åbo mellan Alexander och Carl Johan deltog Sverige i förföljandet av Napoleon från sitt ryska nederlag tillbaka till Paris, men Carl Johan var mer intresserad av att säkra Norge än att förfölja sin forne herre. Efter ett kort anfall på Danmark ändrades gränserna i Norden i grunden.

Finland hade 1809 blivit ett självständigt storfurstendöme under den ryske tsaren. 1814 blev Norge ett självständigt rike i union med Sverige. En norsk folkförsamling i Eidsvoll trotsade freden i Kiel i januari där den danske

Den ryske tsaren Alexander I (1777-1825) och kronprins Karl Johan gjorde vid ett möte i Åbo i augusti 1812 överraskande upp om att Sverige inte skulle försöka ändra på Finlands status som självständigt ryskt furstendöme mot att Norge skulle ryckas loss från Danmark och gå i union med Sverige. (KB)

framöver fanns en latent Finlandsdröm i Sverige och skandinavismen under fyra decennier från 1830 ledde till tankar på stöd åt Danmark i den uppkommande gränskonflikten med Preussen, en konflikt som motsvarande tidsandan gick i nationalismens tecken. Huvudtendensen var med dessa undantag dock klar: de nordiska länderna inledde i den europeiska periferin en lång fredsperiod under om inte isolering så distansering till den europeiska stormaktspolitiken. Olof Sjöström kommer att berätta mer om den fredsperioden senare i programmet.

Cum grano salis, med en nypa salt kan man säga att Napoleon koncipierade det nya Norden och att Wienkongressen var dess gudfader. Det nya Norden innebar att två gamla stater på nedgång sedan länge förvandlades till fyra nya länder, varvid de unga ryckte med sig de gamla i en utveckling av vitalitet. Det nya Norden kom till under direkt inflytande av kampen

kungen gav Norge till den svenske kungen, men efter ett kort anfallskrig tvingade Karl Johan in Norge i unionen med Sverige.

De båda forna rivaliserande stormakterna blev fyra länder. Norge och Finland blev nya självständiga stater även om självständigheten var villkorad av föreningen med ett annat land. Den svenska kungen blev också Norges kung, men unionen som sådan hade ingen kung. Det officiella namnet var De förenade kungarikena i plural till skillnad från United Kingdom i singular.

Det nya Norden bekräftades i Wienfreden 1815. Statsledningarna i Sverige och Danmark drog konsekvenser av det faktum att de inte längre var europeiska stormakter och av en utbredd krigströtthet. Inre konsolidering och yttre stabilitet blev nya ledstjärnor och tankar på återerövring försvann, även om det för lång tid

Bild Saknas

Thomas Newcomens (1664 - 1729) ångmaskin var en revolution. Den konstruerades omkring 1710 och användes för att driva gruvpumpar. Till Sverige kom de första ångmaskinerna kring mitten av 1700-talet. Ångmaskinen var en flyttbar energikälla som medförde att man inte längre blev beroende av att lägga tunga industrier vid vattenfall. Den möjliggjorde ångloken och järnvägarnas framväxt liksom snabba sjötransporter. Nya och effektivare produktionsmetoder blev möjliga. Produktivitetsutvecklingen i samhället blev dramatisk.

Sverige eftersträvade och måste i en skandinavisk stat räkna med en starkare höger än i Norge. I Norge var det inte liberalerna och bönderna som arbetade för unionen utan högern och de konservativa ämbetsmännen. I den svensk-norska unionen misslyckades av det skälet de svenska liberalerna att samordna sin kamp för en liberalare politik med de norska liberalerna. Kungarna var till en början tveksamma till skandinavismen, men det faktum att den danske kungen var barnlös fick dem att se möjligheter av en skandinavisk kungakrona. Efter att ha börjat som ett liberalt projekt för folkmakt blev skandinavismen efter mitten av 1850-talet allt mer ett dynastiskt projekt.

De amerikanska och franska revolutionerna förändrade inte bara Norden utan hela världen. Därvid hade de hjälp av en tredje revolution, som var min-

om makten över världshandeln mellan England och Frankrike och det därmed direkt sammanhängande fransk-ryska såväl samförståndet som kriget. Det var i det spänningsfält som stormaktstriangeln England-Frankrike-Ryssland bildade som det moderna Norden tog form. Det var mot bakgrund av det ursprunget en beaktansvärd prestation att de fyra länderna lyckades etablera sig som fredliga småstater i Europas periferi.

Tolkningskampen om begreppet folksuveränitet fördes i det nya Norden liksom överallt i Europa med nationalismen som hjälp. I Norden utvecklades dessutom en skandinavisk nationalism. Skandinavismen var en enande ideologi av samma slag som tysk och italiensk nationalism och panslavismen i Östeuropa. Skandinavismen var en mäktig kraft mellan 1830 och 1871. Entusiasmen var dock inte lika stor överallt. I Norge var den minst. Där hade man ju minst att vinna genom att man redan hade den författning som liberalerna i Danmark och

dre våldsamt och spektakulär och som skedde mycket mer gradvis. Intrycket av en revolution uppstod först efter årtionden. Därför kan begreppet revolution diskuteras.

Begreppet industriell revolution användes för första gången under 1840-talet i Frankrike av historikern och politikern François Guizot som jämförde den brittiska industriella revolutionen med den franska politiska 1789. Vid samma tid använde företagaren Friedrich Engels begreppet när han skildrade arbetarnas vidriga förhållanden i Manchesters textilfabriker. Engels skulle senare bli Karl Marx' närmaste medarbetare. Men trots genombrottet för industriproduktion var det inget snabbt genombrott. Teknologitransfern gick märkligt långsamt. Agrarproduktionen hade en fortsatt stark ställning under hela 1800-talet och man kan tala om en agrar revolution i lika hög grad som en industriell, baserad på nya produktionsmetoder och ny teknologi. Trots den långsamma övergången från agrar- till industrisamhället innebar utnyttjandet av ångkraft en helt ny kraftkälla som revolutionerade produktionsmetoderna och ökade produktiviteten dramatiskt, också inom jordbruket. Med ångmaskinerna följde en helt ny maskinteknologi och helt nya kommunikationsförutsättningar med järnvägar och snabba sjötransporter liksom snabb nyhetsspridning i tidningar med massupplagor tillverkade av ångdrivna cylindressar. Allt detta motiverar begreppet revolution.

De nya kommunikationerna med hjälp av ångtekniken accelererade förmedlingen av varor, personer och information på ett sätt som ingen kunnat föreställa sig. Med början i Storbritannien spred sig industriell produktion några årtionden in på 1800-talet över Europa, men inte som det ofta sägs som ringar på vattnet utan mer ojämnt. Järnvägar, ångbåtar och nya sorters tidningar vidgade horisonterna, fick tiden att gå allt fortare och krympte rummet. De norska grundlagsfäderna på Eidsvoll kunde möjligen ana början av den här utvecklingen men inte vidden och tempot. Trots det skulle grundloven visa sig bli ett instrument som klarade att ge vägledning när det mesta förändrades.

Den industriella revolutionen spred sig också bortom Europa. Begreppet koloni, som hade ifrågasatts av den amerikanska revolutionen, fick en ny innebörd. Kolonialism betydde europeisk maktexpansion på industrialismens grund. Den stödde sig inte bara på överlägsen vapen- och kommunikationsteknik utan också på känslan av kulturellt primat och tanken på

*"Järnkanslern" Otto von Bismarck
(1815-1898). (KB)*

Bismarck, som ministerpresident under Preussens kung Vilhelm I och Camillo di Cavour (1810-1861) som konseljpresident under kung Viktor Emanuel av Sardinien, trotsade med vapenmakt Wienfreden efter Napoleonkrigen och enade Tyskland respektive Italien. Detta skakade om kontinenten och ändrade i viktiga avseenden stormaktspolitiken i Europa.

om hur den ekonomiska tillväxtens frukter skulle fördelas. Tankar på en rättsstat som gjorde framtiden förutsägbar fördes fram i den förra konflikten. Längs den andra konfliktlinjen gällde kraven en socialstat, eller välfärdsstat som vi säger i Norden. Kraven i den andra konflikten tematiserade rättvisan snarare än rätten, politiken för förändring snarare än lagen för förutsägbarhet. De svenska och norska grundlagarna var töjbara nog för att överbygga spänningen mellan de båda synsätten.

Det hävdas ofta att Wienfreden var början på ett århundrade av europeisk fred och stabilitet fram till 1914. Det är en myt. Första världskriget kommer plötsligt som en blixtrå från en klar himmel i den myten. De europeiska krigen

ett speciellt civilisationsuppdrag i världen bortom Europa.

Industrialismen innebar nya former av rikedom kring nya former av privat ägande liksom nya former av arbete vid maskiner och i fabriker. Ärftlig jordbesittning ersattes på sikt som dominerande ägandeform av industriellt kapitalägande baserat på aktier som kunde köpas och säljas fritt. Patriarkaliska anställningsformer förvandlades till kontraktbundet lönearbete.

Industrialismen innebar också att växande rikedom gick hand i hand med fattigdom i nya former. Många såg en glänsande framtid men många fruktade nöd och lidande. Tiden jäste mer än någonsin. Privaträtten kom till att för reglera utvecklingen och kontrollera jäsningen. Den industriella revolutionen ledde till ekonomisk utveckling men också till konflikter av nytt slag. De utkämpades längs två fronter. En gällde de nya ägandeformerna och näringsfrihet mot ståndssamhällets feodala och korporativa strukturer. Den andra frontlinjen handlade om en kamp

förvandlades efter Wien till inre sociala konflikter och revolutionerna avlöste varandra. Vad som sedan 1830-talet tematiserats som ett socialt problem i spåren av industrialiseringen och lönearbetet blev under 1870-talet klassfrågan som än mer underströk de inre konflikterna. Till de inre konflikterna hörde också att frågan om folksuveränitet initierade en nationalistisk våg som konfronterade Wienfredens gränser.

Dessutom fortsatte de europeiska krigen utanför Europa i kolonierna. Men de yttre konflikterna fortsatte också i Europa. Enigheten i Wien mellan segrarmakterna Ryssland och Storbritannien övergick snart i en period av spänning och konflikt mellan dem som varade århundradet ut. Cavour i kungariket Sardinien och Bismarck i Preussen trotsade Wienfreden med vapenmakt med sina italienska och tyska enandeprojekt. Proklamationen av det tyska kejsardömet 1871 var en tektonisk skakning av kontinenten som i viktiga avseenden ändrade förutsättningarna för stormaktspolitiken i Europa. Ett varierande paktsystem kring tanken på maktbalans sökte skapa stabilitet i vad som blev allt mer instabilt. Bismarck insåg vad som stod på spel och ville efter 1871 konsolidera kejsardömet utan vidare expansionsplaner. Wilhelm II ville ha ett mäktigare Tyskland, inte minst i kolonierna, där Bismarck hela tiden predikade återhållsamhet, och avsatte honom som kansler 1890.

Instabiliteten i Europa tilltog och vägen till 1914 öppnades, vilket inte är att säga att världskriget var förprogrammerat. Det är fortfarande en öppen fråga bland historiker hur kriget kunde hända. Det största debattämnet är Tysklands ansvar, där en förskjutning har skett från ett nästan odelat ansvar i Versaillesfreden 1919 till en mer nyanserad syn där skulden för krigsutbrottet fördelas mer mellan de olika makterna. Man kan väl också säga att flera statsmän var medvetna om krigsriskerna sommaren 1914, men trodde att ett krig skulle bli av samma kortvariga slag som tidigare europeiska konflikter, senast de båda Balkankrigen 1912 och 1913.

Någon har tecknat bilden av hur Europas statsmän, diplomater och militära ledare under sommaren för hundra år sedan som sömngångare tumlade in i ett väntat krig som ändå kom så oväntat, och framför allt blev så oväntat, men frågan är om det är en träffande bild. De var alla medvetna om krigsriskerna och spelade med dem. Men de trodde inte att insatsen skulle bli så katastrofalt hög som den skulle visa sig bli. Kanske är bilden av kasinospelare bättre.

Norden höll sig efter Napoleonkrigen som jag sa utanför de europeiska konflikterna men de kunde inte undgå att känna av jordbävningen 1871. Den gjorde definitivt slut på skandinavistiska drömmar om en dynastisk union mellan inte bara Sverige och Norge utan också Danmark och på alla tankar om en skandinavisk samling mot Tyskland vid Danmarks sydgräns. På sikt skulle det tyska enandet leda till ökad friktion mellan Tyskland och Ryssland om makten över Östersjöområdet. Rivaliteten mellan dem skulle göra slut på den svenska drömmen i öster.

Erfarenheterna av Napoleonkrigen hade fått Nordens politiska ledare att söka avstånd till Europa, men efter 1871 kom de inte förbi den nya maktsituationen. Oscar II inledde en smärtsam omprövning av dynastins franska orientering, en omorientering som dock underlättades av det faktum att Napoleon III:s kejsardöme gick under och den franska republiken återinfördes, samtidigt som det tyska återuppstod. Den tyska orienteringen innebar framför allt ett kulturpolitiskt närmande, vilket i sin tur förstärkte de spänningar inom unionen med Norge som växte sig starka efter 1870. Måktiga opinioner i Norge ville nämligen i stället ha en tydligare orientering mot Storbritannien. Inte minst talade handels- och industriintressen för detta.

Spänningarna inom unionen hade naturligtvis också och framför allt inre orsaker som jag inte går in på här, men de förstärktes av att inflytelserika liberala opinioner i Norge såg England som en ledstjärna medan det mer konservativa Sverige drogs till Tyskland.

Finland drogs mot sin vilja in i de europeiska förvecklingarna genom den rysk-tyska kapprustningen i Östersjöområdet under 1890-talet när Kronstadt och Kiel etablerades som marina bastioner och Ryssland som ett led i den politiken förstärkte sitt grepp över Finland. Förryskningspolitiken och spänningen mellan de båda stormakterna kan ses som preludierna till det blodiga finska inbördeskriget där de vita och röda sidorna fungerade som ställföreträdare för Tyskland och Ryssland i ett krig på finsk mark. Samtidigt är det klart att inbördeskriget var mer än ett ställföreträdarkrig. Det var också och framför allt ett klasskrig. 1800-talets sociala konflikt i spåren av den industriella revolutionen hemsökte också Finland.

Så långt har jag talat om hur revolutionerna 1776 och 1789 förändrade Norden och världen fram till första världskriget. De förändrade emellertid inte bara Norden och världen utan också tiden.

Upplysningsfilosoferna hade utvecklat framstegstron. De hade skapat en ny teori om historisk förändring. Dittills hade synen varit cyklisk, där man trodde att man kunde lära av historien. Historien var livets läromästare, vitae magistra. När felutvecklingar konstaterades gällde det att gå tillbaka till ett tänkt antikt idealtillstånd och börja om från början. Det var innebörden av ett ord som revolution, av revolvera, rulla tillbaka. Det var Aristoteles' tankar som gällde. Det var den franska revolutionen som drastiskt ändrade ordets betydelse från en upprepande cykel till en progressiv spjutspets in i framtiden.

Den politiska cykeln dessförinnan utgjorde antingen en god cirkel med författningar som reglerade det goda styret, som kunde vara antingen upplyst monarkiskt envælde, upplyst aristokratiskt fåtalsvälde eller demokratiskt folkvälde eller en ond cirkel sedan det goda spårat ur. Den gick från enmansvälde som tyranni till fåtalsvälde som oligarki till folkmakt som anarki, massornas tyranni. Massväldets anarki framtvängde på nytt envælde och cykeln var slutet, men med förhoppningen att man nu kunde påbörja en god cirkel. Framtidsförväntningarna var givna av erfarenheterna.

Flertalet i samtiden tolkade den franska revolutionen från stormningen av Bastiljen via skräckväldet till Napoleons utnämning till kejsare 1804 i detta mönster av en cykel från anarki till oligarki till tyranni eller monarki, bedömningen av Napoleon varierade i det avseendet. Det var bara det att sprången mellan de olika faserna gick så hiskligt snabbt, att man inte riktigt hann med i tankarna. Själva tiden tycktes accelerera. Samtiden förfasades eller hänfördes av den snabba växlingen mellan faserna, där det väntade kom så oväntat.

Så småningom spred sig dock uppfattningen att framtiden inte var given ur erfarenheterna utan öppen och okänd. Tiden fick en ny linjär riktning, där man började urskilja ett gap mellan ett förflutet som varit annorlunda, d v s sämre, och en framtid som kunde göras annorlunda, d v s bättre, genom mänskligt handlande. Erfarenheterna översattes i förväntningshorisonter av ett nytt slag. Förväntningarna var många och motstridiga. Vad många såg som möjligheter såg andra som hot. Alla hade inte förändring som mål. Många sökte bevara en värld man såg försvinna. En del hade som mål att förändra för att bevara.

Ingen ville naturligtvis se framtiden som öppen utan som ett mål man var på väg mot. Tron växte sig stark att framtiden kunde planeras. På ett sätt

blev framtiden lika förprogrammerad som i den gamla cykliska synen, även om de linjära riktpunkterna och horisonterna i framtiden var något annat än den cykliska upprepningen. Det var de många konkurrerande målen för att gestalta framtiden som gjorde den öppen och allt annat än förprogrammerad. Det var ofta svårt att ha en uppfattning om vilket eller vilka mål som skulle infrias. Kampen om framtiden gjorde den öppen.

Framstegstanken i spåren av de båda revolutionerna ledde inte bara till visioner om förändring med våld utan också till tankar på reformer, reformer för att förändra utan revolution, eller reformer för att bevara. Styrkan i den norska grundloven, men också den svenska regeringsformen från 1809, var att de hittade en balans och skapade en rättslig ram som möjliggjorde reformer. De präglades av pragmatism och empirism och angav vägar till förändring men förändring med måtta. Deras tolkningsmöjligheter hade betydande töjbarhet och anpassningsförmåga som Dag Michalsen strax skall utveckla vad gäller den norska grundlagen.

Även om likheterna mellan de båda grundlagarna vad gäller anpassningsförmåga var betydande måste man nog säga att den norska grundlagen markerade uppbrott mot något nytt mycket mer än den svenska. Den beskrev en ny nation i vardande. Michalsen ger den en utopisk dimension. Den hade en vision. Den svenska grundlagens språk förmedlade mer intrycket av en äldre stats försök att finna lugn och ro i en turbulent tid. Den utstrålade tankar på balans mellan de befintliga makterna, kungamakten, herremakten och folkmakten. Den svenska grundlagen fungerade i mer än 150 år vilket är en aktningvärd prestation. Den norska fungerar ännu, vilket är en ännu större prestation, vilket nog hänger samman med de skillnader mellan dem jag just skissat.

Det var den nordiska politikens lycka och styrka att man med hjälp av författningarna förmådde hitta förmedlande positioner mellan kontinentens ideologiska extremer. Man förmådde inte bara skapa ett fredligt hörn undan kontinentens förvecklingar, utan på sikt också en samhällsmodell som skulle uppmärksammas långt utanför Norden. Framstegstanken på reformernas och de politiska kompromissernas grund kom att påverka kontinenten på ett annat sätt än revolutionerna, liksom naturligtvis också på ett annat sätt än stormaktstidens krig. Norden blev på sikt impulsgivare i Europa och världen utanför Europa vad gäller industriell produktion, organisering av arbets-

marknader, välfärd och modernisering i allmänhet. Det var ett alternativ till det historiska krigiska stormaktsinflytandet. De flexibla grundlagarna var viktiga instrument i denna utveckling. Men med detta sagt skall samtidigt noteras att också den framväxande nordiska samhällsmodellen utgick från revolutionernas slagord om frihet, jämlikhet och folksuveränitet och den tolkningskamp de gav upphov till.

REFERENSER

Franska revolutionen

François Furet, *The French Revolution, 1770–1814*. Oxford: Blackwell 1996. [Fr original 1988]

François Furet och Mona Ozouf (red), *A Critical Dictionary of the French Revolution*. Cambridge, Mass 1989. [Fr original 1988]

Den amerikanska revolutionen

Edward G. Gray och Jane Kamensky (red),

The Oxford Handbook of the American Revolution (2013)

Den industriella revolutionen

Sidney Pollard, *Peaceful Conquest: the Industrialization of Europe, 1760-1970*. Oxford: Oxford U P 1981

Charles More, *Understanding the Industrial Revolution*. London: Routledge 2000

Den förändrade tidsuppfattningen

Reinhart Koselleck, *Futures past: on the semantics of historical time*.

Cambridge, Mass: MIT Press 1985 [Tyskt original 1979]

Chris Lorenz och Berber Bevennage (red), *Breaking up Time: Negotiating the Borders between Present, Past and Future*. Göttingen: V&R 2013

Unionen Sverige-Norge

Bo Stråth, *Union och demokrati: De Förenade rikena Sverige-Norge 1814-1905*. Nora: Nya Doxa 2005

Bo Stråth, *Sveriges Historia 1830-1920*. Stockholm, Norstedt 2012

DEN NORSKE GRUNNLOVENS BETYDELSE 1814-2014

Dag Michalsen

Hva er den norske Grunnloven i 1814?

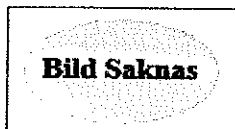
Den norske Grunnloven av 1814 innebar et vesentlig brudd i norsk historie, et brudd med fortidens politikk, med det dansk-norske eneveldet som hadde vært landets statsform siden 1661. I 1814 ble Norge en forfatningsstat. Å gi en forfatning i 1814 betød selvfølgelig å etablere Norge som stat. Men det betød også noe annet; det betød å bestemme hva som skulle være statens ideologiske innhold. I noen intense tiår etter den franske revolusjonen i 1789 hadde det foregått mangeartede diskusjoner om hvilke politiske verdier som skulle forme staten. Riksforsamlingen på Eidsvoll – som vedtok Grunnloven den 17. mai 1814 – kom ut av disse diskusjonene med klare valg for disse grunnleggende verdiene: at folket skulle ha en avgjørende formell rolle i statens styre; at folket bestod av statsborgere med rettigheter overfor staten; og at en ny maktfordeling i staten skulle etableres for slik å skape økt frihet i samfunnet.

Grunnloven av 1814 innebar også andre sentrale prinsipper for den nye, norske staten og for omformingen av samfunnet. Grunnloven slo fast prinsippet om sosial likhet; tydeligst og mest kontroversielt var Grunnlovens forbud mot ny adel som det nye Stortinget videreførte med lovgivning på 1820-tallet. En annen sentral verdi var at Grunnloven krevde en ny offentlighet, en politisk offentlighet, som eneveldet ikke hadde kjent til. Nå måtte staten åpne seg for sine borgere. Uten dette nye, offentlige rommet kunne ikke borgere utøve sine nye statsborgerlige rettigheter og friheter.

Det er lett å romantisere 1814 i norsk historie. Derfor må vi forstå bruddet det året historisk: Grunnloven innførte selvfølgelig ikke demokrati i 1814, slik vi forstår det. De som da utgjorde folket i politisk forstand, det vil si, de som hadde stemmerett, det var de aktive og mannlige borgerne over 25 år med eiendom eller embeter. I europeisk målestokk var det likevel overraskende mange som fikk stemmerett. 1814 innebar heller ingen sosial revolusjon, som den franske av 1789, og enda mindre endret Grunnlo-

Professor Dag Michalsen, jur. dr, juridiska fakulteten, Universitetet i Oslo

ven det kommende norske samfunnet over natten. Men likevel kan dette sies: Grunnloven representerte både en ideologisk utopi om det nye liberale samfunnet og en ganske konkret politisk arbeidsplan som over tid skulle realiseres. Hver enkel bestemmelse i Grunnloven hadde denne doble egenskapen av å gi ideologiske føringer for samfunnets omforming og en konkret arbeidsplan for Stortingets og andre aktørers umiddelbare arbeid etter 1814. Hva denne utopien gikk ut på var hele tiden under debatt – og skulle være under debatt – dét var nettopp frihetsideen. Disse debattene om Grunnloven var dessuten i seg selv viktige, de var med på å forme den nye offentlighet i Norge, – og nettopp dét er en av grunnene til at Grunnloven ble et så viktig dokument i det norske samfunnet.

«Eidsvoll 1814». Maleri av Oscar Wergeland. Foto: *Stortingsarkivet*

Grunnloven i det internasjonale samfunn i 1814

Den norske Grunnloven var skapt i og av et internasjonalt samfunn. Grunnloven skulle nok komme til å bli det mest nasjonale av alle norske dokumenter. Men dette forhindrer ikke å se at det også var et utpreget internasjonalt dokument. I dagens globaliserte verden er det all grunn til å løfte frem de internasjonale dimensjonene ved Grunnloven.

Norges 1814 hadde ikke funnet sted uten de geopolitiske omveltningene – fra den franske revolusjon i 1789 til Wienerkongressen i 1815. 25 års

kontinuerlig krig hadde ført til mange gamle staters fall og etableringen av flere nye. I 1814 går Napoleonskrigene mot slutten. For Norden skulle dette innebære radikale endringer og dannelsen av et nytt flerstatlig Norden, et Norden som oppstod som følge av Sveriges og Danmarks ulike alliansepolitikk med Napoleon og hans motstandere. Alt dette ledet til en ny situasjon for Norge våren 1814.

Sveriges nye kronprins Karl Johan hadde fått de allierte stormaktene med på å få overført Norge fra Danmark – som fortsatt var alliert med Napoleon – som kompensasjon for tapet av Finland i 1808-09 til Russland. For dette skulle den krigsvante Karl Johan kaste seg inn i sluttstridene mot sin gamle statsoverhode Napoleon. Dette ble nedfelt i flere traktater mellom de allierte statene. Etter en kort krig mot Danmark fremtvang Karl Johan Kiel-traktaten av 14. januar 1814 mellom kongene av Danmark og Sverige som bestemte at Norge skulle overføres fra kongen av Danmark til kongen av Sverige. Kiel-traktaten forpliktet derved Danmark umiddelbart til å forlate Norge. Men da oppstod samtidig en paradoksal situasjon. Normalt ville en ny seierherre ha inntatt sitt erobrede territorium. Men Sverige hadde nettopp ikke erobret Norge men Slesvig og Holstein og der tvunget Danmark til å oppgi Norge. Følgelig kom ingen svensk administrasjon eller hær til Norge i stedet for den danske; den svenske hæren var fortsatt opptatt på kontinentet, med den aller siste krigføringen mot Napoleon.

Dette fraværet – dette nye maktvakuum – skapte en unik mulighet – for å planlegge og vedta en egen norsk forfatning da på våren 1814. Ingen kunne forhindre det. Dette skjedde i regi av den danske stattholderen prins Christian Frederik som en forsamling av den norske eliten utropte til regent i februar og som siden på Riksforsamlingen på Eidsvoll i april og mai valgte til norsk konge; Christian Frederik var samtidig dansk kronprins og ville altså senere arve den danske kongetronen. Spillet om 1814 hadde da åpenbare dynastiske trekk ved seg. Ja, man kunne som mange i samtiden spørre: Var den norske Grunnloven og selvstendighet bare et skalkeskjul for danske dynastiske interesser for å komme forbi Kiel-traktatens overføring av Norge til Sverige? Var Grunnloven uttrykk for reelle norske interesser – og hva var i så fall dette? Disse spørsmålene svirret rundt i mange internasjonale sirkler i 1814. Men for de aller fleste medlemmene på Riksforsamlingen på Eidsvoll kan det ikke være tvil om at de så sin oppgave å skape et

selvstendig Norge gjennom en liberal grunnlov; men det kan heller herske tvil om at denne oppgaven var viklet inn i nordiske dynastiske interesser og derved også de iboende konfliktene mellom Danmark og Sverige.

Å utarbeide og vedta den norske Grunnloven skjedde altså på tross: Å vedta Norges uavhengighet stred mot stormaktenes avtaler med Sverige som sa at Norge skulle i union med Sverige. Og hva betød det i så fall at Norge skulle i union med Sverige? Betød det full sammensmeltning av de to landene? Eller betød det en union mellom likeverdige parter? Om dette var det uenighet i den svenske eliten. Men for de i Norge som ønsket union med Sverige umiddelbart la stor vekt på at Karl Johan helt fra 1812 hadde lovet Norges gode vilkår i en union med Sverige – og uansett svært mye bedre enn de hadde vært under det danske eneveldet. Utvilsomt var dette et løfte som Karl Johan holdt ikke bare på høsten 1814 da unionen med Sverige i realiteten ble gjennomført, men også stort sett frem til sin død i 1844.

I disse vårdagene i 1814 på Eidsvoll for to hundre år siden var man derfor ikke bare opptatt av grunnlovskrivning, men like mye av Napoleonskrigens gang. Alle visste at realiteten av det grunnlovsarbeidet som da foregikk var avhengig av krigene på kontinentet og Sveriges og Danmarks stilling der. Midt i arbeidet, den 1. mai 1814, fikk de vite at Napoleon var endelig beseiret. Dette styrket de traktatene som var inngått om Norges overføring til Sverige. Med Napoleons fall – hvilke håp var det da for en selvstendig norsk stat? Men styrken på Eidsvoll var at de fortsatte med det grunnlovsarbeidet de hadde påbegynt. For fremtiden var ennå åpen og en ferdigskrevet grunnlov kunne sikkert påvirke de eventuelle fremtidige forhandlingene med Sverige. Dette fikk de rett i.

Fra hvor hentet grunnlovsgiverne på Eidsvoll sine ideer? Det er fascinerende at det fra 1776 frem til 1814 ble vedtatt langt over hundre forfatninger rundt om i verden. I denne dramatiske tiden ble den moderne forfatningen oppfunnet som et nytt rettslig og politisk instrument. Grunnlovsgiverne på Eidsvoll tok del av denne oppfinnelsen som hadde begynt tretti år tidligere. Det var altså et nytt forfatningsspråk som aktørene på Eidsvoll kunne begynne å bruke for å definere Norge og Norges nye politiske situasjon. Som forbilde til Grunnloven kunne selvfølgelig eidsvollsmennene bare bruke noen få av alle disse forfatningene. De viktigste bidragene kom fra forfatningene i USA, Frankrike og Sverige. Mitt poeng er altså at Grunnloven

inngikk i et internasjonalt, ja globalt, nettverk av forfatninger som kom til i disse tiårene. I ettertid kan vi konstatere at forfatningen ble ett av de mest vellykkete rettslige og politiske instrumenter vi kjenner til - og som vi i dag tar som en selvfølge.

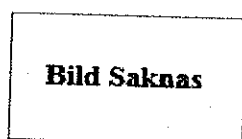
Der og da på Eidsvoll i 1814 var selve handlingen å vedta en grunnlov en appell til det internasjonale samfunnet, en appell om å bli anerkjent som en ny og selvstendig stat. Men som vi vet svarte stormaktene på denne appellen med å si at selvstendighet bare kunne skje i union med Sverige. Men her er det ikke tvil: Hadde ikke Eidsvollsgrunnloven allerede vært vedtatt i mai ville ikke Norge ha fått en så fri stilling i unionen med Sverige som landet fikk på høsten 1814. Hva formet så starten på den fredlige norsk-svenske unionshistorien fra 1814 til 1905: Jo, Stormaktenes interesser i å få våpenhvile i Norden i 1814; Sveriges løfter om en fri stilling for Norge i unionen; – og ikke minst – en allerede vedtatt Eidsvoll-grunnlov som hadde skapt et uavhengig norsk stat før Norge gikk inn i unionen.

Grunnlovens internasjonale rolle strekker seg utover 1814. Den ble straks oversatt til de store språkene og ble ett eksempel på en radikal forfatning basert på folkestyre, folkesuverenitet og begrenset kongemakt. I den internasjonale forfatningskanon ble den norske grunnloven betraktet som en liberal forfatningsmodell. Også i Sverige hadde den forbildebetydning – selv om noen konservative kritikere kalte den ”den norske smittan”.

Fra 1814 til i dag har Grunnloven levd i spenninger mellom det nasjonale og det internasjonale. Som en liten nasjon har Norge måtte forholde seg til stadig nye geopolitiske rammebetingelser. I Grunnloven § 1 står det: ”Norge er et frit, selvstændigt, udeleligt og uafhængeligt Rige”. Men hva betyr nå denne paragrafen om selvstendighet? Selvfølgelig har den måttet bli tolket i lys av en omskiftlig omverden. Vår samtids langt drevne tilpasning til nye overnasjonale rettsordninger – som Den europeiske menneskerettighetskonvensjon og Den europeiske union - kan forstås som en begrensning i Grunnlovens nasjonale egenskaper. Men like gjerne kan vi se at denne internasjonaliseringen har vært del av Grunnlovens oppkomst og virkemåte helt fra starten.

Grunnloven og unntakstilstand

Mitt neste tema er følgende: Grunnloven kom til i en unntakstilstand, men var samtidig skrevet for normale tider. I 1814 hersket det i Norge krig, sult, internasjonal isolasjon, handelsblokade og mye annet. Og er det ikke da man trenger en forfatning? At Grunnloven ble skrevet i krigs- og unntakstilstand hadde den til felles med de fleste andre forfatningene som kom til i tiårene rundt 1800.

Henrik Wergelands tegning fra stortingsmøtet 10. februar 1824.
Foto: Nasjonalbiblioteket, Oslo, Håndskriftsamlingen.

«Norges Riksrett, 1883».
Tegning av Wilhelm Peters.
Foto: Nasjonalbiblioteket, Oslo, Billedsamlingen.

Nettopp dette er interessant: Forfatningens grunnleggende tanke var at den skulle skape en normalorden ut av det kaotiske. I kraft av forfatningens uovertrufne politiske, rettslige og etiske egenskaper skulle den etablere normalitet ut av alle vanskelige samfunnssituasjoner. Dette var én av forfatningstenkningens viktigste utopier: Forfatningen var nok skapt i kriser, men den skulle også kunne avskaffe dem. Og enda mer – derved skulle forfatningene kunne vare lenge.

Men – verden er ikke alltid slik man ønsker seg den. Mange av forfatningene fra rundt 1800 hadde knapt begynt å virke før de ble satt til side. Eller – der de hadde begynt å virke, ble de ganske snart opphevet som følge av ekstraordinære situasjoner, krig, okkupasjon, statskupp eller opprør. Selvfølgelig var tidene ekstraordinære: Kontinuerlige kriger mellom 1793 og 1815, stadige nye statsdannelser og statsoppløsninger krevde at gamle forfatninger ble satt til side og nye vedtatt. I flere omgan-

Bild Saknas

ger har dette fortsatt frem til vår egen tid. De fleste grunnlover vil altså nesten alltid møte nye unntakstilstander som setter dem på harde prøver.

Det er inn i dette historisk sammensatte og problematiske forfatningslandskapet vi må betrakte 1814-Grunnloven. Hvis man ser alle forfatninger fra 1776 frem til i dag – og det dreier seg om nesten 1000 stykker – er gjennomsnittsalderen på en forfatning cirka 20 år. De fleste land skifter altså forfatning sammen med store politiske endringer. I Norden har dette vært annerledes. Som den svenske forfatningen av 1809 har den norske vært eksempel på forfatninger som har holdt lenge fordi Norden har vært preget av stabile statsdannelser. Da Sverige fikk sin nye 1974 års regjeringsform fremholdt mange at dette var et valg om å bevare en stabil tradisjon gjennom en ny forfatning. Slik har Norge og Sverige på akkurat dette punktet valgt ulike veier.

Norsk statshistorie har også vært preget av stabilitet. Men den også hatt enkelte alvorlige kriser. Første gangen var allerede i 1814. Etter en kort krig på sommeren mellom Norge og Sverige kom forhandlingene om den reviderte grunnloven i gang. Den reviderte unionsforfatningen som de norske og svenske forhandlerne til slutt ble enige om kom til under fornyede krigstrusler i oktober og november 1814. Det som kom var Eidsvolls-forfatningen justert etter behovene for den norsk-svenske unionen. Selv om unionen mellom Norge og Sverige fra 1814 til 1905 i all hovedsak var en fredelig historie, var det også tilløp til konflikter som ble forsøkt løst med forslag til nye unionsforfatninger. Men ingen av disse ble realiteter og unionsavtalen fra 1814 stod derfor frem til 1905. Da, i 1905, kom det en akutt politisk krise som kunne ha ført til både krig mellom Norge og Sverige – og kanskje også en ny norsk grunnlov. Men etter den fredelige oppløsningen av unionen med Sverige samlet Stortinget seg om at de grunnlovsendingene som måtte gjøres, skulle videreføre Grunnloven fra Eidsvoll.

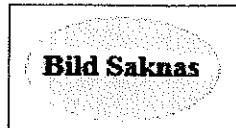
1884 er ett annet viktig årstall i norsk historie, året da de to partiene Høyre og Venstre ble skapt. Da, etter alvorlige politiske kriser, ble Grunnloven forvandlet fra en maktfordelingsgrunnlov til en parlamentarisk grunnlov. Spørsmålet var om kongen hadde absolutt veto eller intet veto overfor Stortingets grunnlovsendinger. Hvem var Grunnlovens egentlige forvalter: Stortingets grunnlovsflertall eller kongemakten? Før Riksrettens avgjørelse

i 1884 om kongemaktens myndighet var det tale om statskupp, om folkelig oppstand; den svenske regjeringen sa klokkelig i fra at den ikke ville ha noe med saken å gjøre. De store norske dikterhøvdingene var alle engasjerte på Stortingets side: Bjørnstjerne Bjørnson talte om "Borgerkrig som sidste Middel" og Henrik Ibsen definerte seg i "forbund med de kæmpende, klarnende og stedse fremadskridende livsmagter"; i figuren rektor Kroll i skuespillet "Rosmersholm" (1886) tegnet Ibsen et nidbilde av den fanatiske kongetro høyremann. Nærmere borgerkrig har Norge nok aldri vært. Men med forbløffende hurtighet aksepterte høyresiden nederlaget og parlamentarismens inntog.

Mest dramatisk for Grunnloven var den tyske okkupasjonen av Norge fra 1940 til 1945. Den satte Grunnloven på en hard prøve, i en konstant unntakssituasjon. Kongen og regjeringen måtte som kjent flykte fra Norge 7. juni 1940 etter at Norge var blitt hærtatt av tyskerne 9. april. Regjeringen tok sete i London resten av krigen. Regjeringen styrte da med hjemmel i den såkalte Elverum-fullmakten som Stortinget vedtok på kvelden på et ekstraordinært møte 9. april. Fullmakten overførte statens myndighet til Regjering så lenge dette var nødvendig gitt krig og okkupasjon. Tilbake i Norge var det tilløp til å ville lage en alternativ regjeringsmakt - mellom den tyske okkupasjonsmakten og Quislings parti, men heldigvis varte dette ikke lenge. De problematiske forsøkene strandet nok først og fremst på kong Haakons nei på om han ville abdisere for å få til dette. Uansett var det da fra London at Grunnlovens legitime suverenitet ble utøvet, ikke i Norge, selvfølgelig. I det tyskokkuperte Norge kunne en frihetlig Grunnlov ikke ha noen plass.

Ut av den tyske okkupasjonen kom en tydelig styrket Grunnlov; ja det er et trekk ved den norske grunnlovshistorien at nettopp krisene har bekreftet Grunnlovens suverene rolle i det norske samfunnet, der Grunnlov og nasjon er blitt sammenvevde størrelser.

Dette kom også skarpt til uttrykk i reaksjonene etter det fryktelige terroranslaget den 22. juli 2011 mot regjeringsbygget i Oslo og på Utøya. I noen minutter etter bombe-eksplosjonen mot regjeringsbygget var det uklart hvilket omfang og hvilken karakter dette hadde: Hva slags angrep var egentlig blitt rettet mot den norske statsmaktens sentrum? I det øyeblikk opplevde Norge en unntakstilstand. Raskt forstod man imidlertid at situasjonen til tross for all sin gru var begrenset, at staten ikke var kommet i en

«Oslo after the terror». Terroranslaget den 22. juli 2011 mot regjeringsbygget i Oslo. Foto: *Henrik Lied / NRK*.

styringskrise. I en statlig rapport som ble publisert noen måneder senere, i desember 2011, ble offentlighetens håndtering av terrorhandlingen et uttrykk for det nære forholdet som skal finnes mellom nasjon og Grunnlov:

«For at Grunnloven ... skal kunne settes til side, må landet være kastet ut i en krise som for alvor truer større deler av befolkningen, samfunnets grunnleggende strukturer eller rikets eksistens. Den politiske og folkelige håndteringen av terroranslagene den 22. juli 2011 viser også at nasjonen er i stand til å håndtere dypt tragiske og rystende opplevelser uten at konstitusjonen settes på spill.»

I en så stabil stat som den norske som – med unntak av okkupasjonstiden – ikke kjenner statskupp eller krig her hjemme, må Grunnloven nettopp få denne nimbus, bli et levende symbol på de frihetlige prinsippene som skal råde i samfunnet – om enn man kan være uenig om hva frihet kan bety i et moderne globalisert samfunn preget av nye type konflikter og intersemotsetninger.

Grunnloven 200 år

Hvordan kan det ha seg at Grunnloven av 1814 kunne bli 200 år og ikke 20 som altså er forfatningers vanlige gjennomsnittsalder? Men Grunnloven har altså vært et levende forfatningsdokument gjennom 200 år.

Den er blitt formet i spenningene mellom en ganske stabil grunnlovstekst og politikken og samfunnets mange skiftninger. Det er selvsagt flere årsaker til at Grunnloven ennå gjelder i Norge. Grunnloven spilte hovedrollen i Norges statsdannelse i 1814 og følgelig har den vært oppfattet å være både reelt og symbolsk en nødvendig del av stat og nasjon.

Utover dette har Grunnloven vært en god grunnlov på minst to ulike måter: Dels har dens form vært kortfattet, den bestemte ikke mer enn grunnlovsfødrene mente var nødvendig i 1814 og den har derfor ikke vært belastet med mange ideologiske bestemmelser som tiden oftest ikke er særlig vennlig med. Dels var dens materielle innhold tilpasningsdyktig fordi det var en folkestyreforfatning der folket gjennom Stortinget fikk avgjørende makt. Derved begrunnet Grunnloven et kommende demokrati. Napoleonskrigenes slutt førte rundt om i Europa til en lang periode med nye monarkiske forfatninger der folket fikk langt mindre formell myndighet. Men Norge beholdt sin folkestyreforfatning. Grunnlovens trekk av folkestyre og folkesuverenitet ble etter hvert styrket – gjennom Stortingets overordnede stilling i forfatningen, gjennom parlamentarismen, gjennom innføringen av allmenn stemmerett med en tidlig innføring av kvinners stemmerett i 1913; og endelig gjennom velferdsstatens rolle som garant for en omfattende politisk deltakelse.

Paradoksalt nok styrket også unionen med Sverige den norske Grunnloven, ga den en lang levetid, ganske enkelt fordi den ble definert som et nasjonalt vern overfor eventuelle forsøk fra Sverige om å bringe de to statene nærmere sammen. Dette mistet aktualitet etter hvert som Sverige heller ikke så noen interesse i en slik sammensmeltning.

Grunnlover gjør to ting: De lager institusjoner og de gir borgerne rettigheter. Grunnloven ga rundt ti sentrale, politiske rettigheter og overlot til vanlig lovgivning å gi resten. Det var bra for Grunnlovens liv. For mange borgerrettigheter gjør livet vanskelig for statsmakten. Men på den annen side: Fra 1814 tok man de rettighetene som var, på alvor, og statsmaktene aksepterte rettighetene som juss, ikke bare gode ønsker. Her spilte Høyesterett en viktig rolle som Grunnlovens vokter – og den norske Høyesterett har vært mer aktiv i å håndheve borgerrettigheter enn noen annen nordisk høyesterett. Også dette bidro til å forankre Grunnloven i det norske samfunnet, om enn ikke uten mye debatt og konflikt.

Fra slutten av 1800-tallet og frem til et godt stykke ut på 1900-tallet

foregikk forvandlingen fra en nokså elitær forfatningsstat der politiske rettigheter stod i sentrum til en velferdsstat der borgernes sosiale rettigheter av mange ble oppfattet som mer sentrale. Denne prosessen krevde svære rettslige reformer med mange inngripende reguleringer. Grunnloven sa og sier lite om dette. For mange i mellomkrigstidens klassekamper som skulle oppnå denne velferdsstaten var 1. mai viktigere enn 17. mai. Grunnloven overlevde da fordi den ikke la for mange rettslige hindringer for overgangen til velferdsstaten og slik har den kunnet fortsette å bli et samlende dokument. Endelig er det viktig å minne om at den norske staten har vært så stabil gjennom 200 år.

Men hva er dagens aktuelle situasjon for Grunnloven og folkestyret? Sentrale spørsmål som kan reises er bl.a. spørsmål som hva vi kan gjøre med den synkende valgdeltakelsen? Hvordan kan flere ungdommer bli interessert i politisk arbeid og samfunnsbygging? Hvordan skal vi få større sammenheng mellom formell og reell maktutøvelse som kan styrke og aktivisere folkestyret i et stadig mer spesialisert og teknokratisk samfunn? Det er fortsatt viktig å debattere Grunnlovens sentrale verdier.

Dette leder oss frem til det som akkurat i disse dager foregår på Stortinget. Grunnloven er en kortfattet og gammel grunnlov. Derfor har den måttet suppleres av statspraksis, et ekspanderende lovverk og mange internasjonale avtaler. Men fortsatt er Grunnloven sentrum i det norske politiske systemet. Likevel: Over tid har det oppstått et gap mellom det som står i Grunnloven og det som burde ha stått i Grunnloven. Med visse mellomrom må Grunnloven få nye bestemmelser som reflekterer tiden. Grunnloven skal ikke bli et museum.

Derfor er det all grunn til å være glad for at Stortinget i mai 2014 vedtok en god del av den foreslåtte reformen av rettighetskapitlet i Grunnloven. Formålet var å føre inn i Grunnloven de menneskerettighetene som ikke hadde vært hjemlet der tidligere, men bare i internasjonale konvensjoner. Denne reformen var nødvendig. Det styrket Grunnloven som det sentrale politiske og rettslige dokument i Norge. En bedre og foryngende gave kunne den heller ikke få på sin 200-års dag. Også for høsten 2014 planlegger Stortinget ytterligere tillegg til Grunnloven. Stortinget vedtok dessuten nå i mai 2014 en språklig revisjon av Grunnloven der det noe arkaisk dansk-norske grunnlovsspråket ble erstattet med de to moderne språkformene i Norge –

bokmål og nynorsk. Samlet har derfor Grunnloven i 2014 gjennomgått en markant endring i sitt jubileumsår.

Grunnloven og nasjonen

Grunnloven etablerte en stat og skapte en nasjon. Grunnloven har derfor alltid vært mer enn politikk og rett; Grunnloven har vært viktig for norsk kultur og er blitt det sentrale nasjonale symbolet. I dette dokumentet vibrerer norsk historie.

17 mai var dagen for den endelige vedtakelsen av Grunnloven i 1814. Feiringen av denne dagen med de berømte barnetogene fant sin form mot slutten av 1800-tallet. I dag foregår denne feiringen med uforminsket styrke, sikkert fordi 17-mai-dagen over tid har åpne opp for å manifestere en ny mer sammensatt nasjon. Vi kan spørre om det hele ikke blir vel mye nasjonalt? Kanskje. Men vi skal minne om at det er Grunnlovens idé-visjon som feires, ikke det norske folk eller den norske stat. Det er Grunnlovens sentrale verdier – demokratiet, rettsstaten og menneskerettighetene som det nå heter i dens nye § 2 – det er disse verdiene som feires. Og disse verdiene peker nettopp utover statens grenser, ikke innover.

Til slutt: Grunnloven ble i mai 1814 skrevet for det store ukjente. Ingen kunne da ane hva som rommet den umiddelbare fremtiden som Grunnloven skulle virke i – for ikke å snakke om de kommende to hundre årene. Slik er det også for oss i dag. Alle erkjenner dagens mange globale utfordringer. Det være seg verdens urettferdige ressursfordeling eller den åpenbare akutte klimakrise som det politisk er så vanskelig å gjøre noe med. Her er vårt store ukjente. Men hva har en 200-årig grunnlov med dette å gjøre? Erfaring tilsier at oppslutninger om grunnleggende forfatningsverdier – demokratiet, rettsstaten og menneskerettighetene – vil være nødvendige også for å håndtere disse utfordringer.

LITTERATUR

Nye perspektiver på Grunnloven

Dag Michalsen (hovedredaktør), 1814-2014 Bind I-VI (Oslo 2013-2014)

200 ÅR AV FRED I SVERIGE.

Olof C. Sjöström

Klockan var några minuter över åtta på kvällen den 14 augusti år 1814. På brukskontoret på Moss Jernverk hade norrmän och svenskar just skrivit under vapenstilleståndet. Det tre veckor korta kriget mellan Norge och Sverige var därmed slut.

Napoleon satt på Elba och hade ännu inte förlorat slaget vid Waterloo. Ingen anade att nu skulle Sverige få fred i två hundra år. Denna dag var också slutet på århundraden av krig mellan de gamla ärkefienderna Danmark-Norge och Sverige.

1814 var ett märkligt år. I januari slöt Sverige fred med Danmark. 17 maj fick Norge sin Grundlov och blev en självständig stat efter nära 450 år som del av Danmark. I november bildade Norge och Sverige en union för gemensam utrikespolitik. Båda förblev självständiga rikena med egna författningar. Den svenske kungen Karl XIII blev kung i båda länderna.

Nu bestod Norden av tre självständiga småstater och av Finland som ryskt furstendöme med stor självständighet. Århundraden av spänningar mellan de nordiska folken började lösas upp. Dirigenten var den förre franske marskalken, Jean Bernadotte. Fyra år tidigare hade han valts till svensk kronprins. Som fransman såg han lösningar och möjligheter utan att förvilas av förutfattade och sedan århundraden ingrodda meningar de nordiska staterna emellan och gentemot omvärlden.

Fred i 200 år är en lång tid. Hur blev detta möjligt? Svaren kan sökas inom tre områden, utrikespolitiken, ekonomin och demokratin.

Först skall sägas att unionen Norge - Sverige var en "utrikespolitisk union" och på sitt sätt också en försvarsunion. Inte mer, inte mindre. Unionen stärktes av det gemensamma språket, kulturen och historien. Därtill kom närheten inom själva unionen. Den kom genom ständiga möten mellan de ledande männen på båda sidor Kölen, inte minst i det gemensamma statsrådet. Ländernas intresse för varandra underblåstes också av någonting nytt, en debatt hungerig press. Resandet över gränsen var livligt. Ett ständigt

Olof Sjöström, generalkonsul för Monaco, bank- och industriman, ordförande i Bernadotte-Musei Vänner

Den svenska utrikespolitiska unionen 1814-1814

Jean Bernadotte, 1763-1844, var fransmannen från Pau, fransmännen marskalk, som av en tillfällighet i augusti år 1810 blev vald till svensk tronföljare till den barnlöse Karl XIII. Som kronprins fram till år 1818 och därefter som kung lade denne skicklige administratör och diplomat grunden till det moderna Sverige. Han sålde de svenska besittningarna i Tyskland, skapade den utrikespolitiska unionen mellan Sverige och Norge och förklarade Norge och Sverige för neutrala stater. Han etablerade med fasthet den utrikespolitik som blev grunden till 200 år av fred i Sverige. Han gav den utrikespolitiska unionen en ekonomisk dimension som gjorde att den 90 år långa unionstiden för båda länderna blev en tid av ekonomisk tillväxt, social utveckling och en framväxande demokratisk ordning.

var fred en förutsättning för välbstånd. Neutraliteten var här en viktig byggsten. År 1834 förklarade han Sverige-Norge som neutralt. Detta respekterades av stormakterna. Karl Johan var väl medveten om att detta inte gjordes av vänlighet utan därför att unionen kunde sätta makt bakom orden genom ett trovärdigt försvar och med en av dåtidens skickligaste militärer som kung.

Under 1800-talet kom hotet mot freden inte endast utifrån utan också inifrån. Det första allvarliga tillbudet kom när krig år 1848 bröt ut mellan Danmark och Preussen. De danska hertigdömena Slesvig och Holstein hade en stor tysktalande befolkning som ville ha ökad frihet från Danmark. Detta stöttades av grannen Preussen. En svensk-norsk här påhejad av skandinavismen samlades i Skåne för att bistå danskarna. Unionen var på

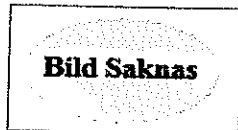
utbyte av erfarenheter och idéer skapade dynamik. Och resultat.

Karl Johan hade med unionen uppnått sitt mål. Gentemot omvärlden blev Sverige och Norge en enhet. Sveriges tyska provinser var bortsålda. Därmed blev Östersjön och Nordsjön de nya, djupa vallgravarna som skydd mot omvärlden.

Unionen ledde till ett avspänt förhållande mellan Sverige och arvfjenden Ryssland. Storbritannien backade upp unionen och därmed försvann hoten från havet och genom att kontinentens stormakter gavs rätt att röra sig fritt i Östersjön blev förhållandet också till dessa avspänt. I Norge försvann det urgamla hotet från Sverige.

För Karl Johan, denne ärrade krigare och gamle revolutionär,

Johan August Gripenstedt, (1813-1874) var medlem av regeringen åren 1848-1866. Han var en av sin tids ledande politiker och blev en centralfigur för Sveriges omvandling från fattigt till rikt. Han bidrog verkningsfullt till beslutet om ståndsriksdagen avskaffande. I ett tal till Riksdagen år 1857 yttrade han bl.a. "Aldrig var dess område mer naturligt, dess befolkning mer talrik, dess välstånd mer utbrett, och, mänskligt att döma, dess framtid, såvitt den av oss vårdas, mer löftesrik än nu". (KB)

När kronprins Gustaf (1858-1950) i mars år 1905 besökte Christiania (numera Oslo) förstod han till sin förvåning att "unionens upplösning var oundviklig". Detta hade de styrande i Stockholm inte insett. Tre månader senare beslöt Stortinget ensidigt att "foreningen med Sverige under en konge er opløst...". Kronprins Gustafs insikter och klokskap bidrog till att dämpa upphetsade känslor på svensk sida och därmed till en fredlig upplösning av unionen. Foto: *Gösta Florman* (Repro: Alexis Daffos, Hgk)

väg att glida ut ur neutraliteten. Lyckligtvis hann hären inte ingripa innan Ryssland tvingat fram fred mellan Danmark och Preussen.

På 1850-talet vände sig Oscar I bort från Karl Johans försiktiga utrikespolitik och mot en mer aktiv politik med nära kontakter med Frankrike och Storbritannien. Under Krimkriget 1853-56 kom så nästa krigshot. Östersjön låg åter i blickfånget och Storbritannien fruktade att Gotland skulle besättas av de trängda ryssarna. Oscar I och kronprins Karl närde i hemlighet drastiska planer på att återerövra Finland. Nu såg de en öppning för att med stöd av Storbritannien och Frankrike göra detta. Norska regeringen krävde emellertid att neutraliteten skulle ligga fast och saken rann lyckligtvis ut i sanden sedan ryssarna inlett fredsförhandlingar för att få slut på Krimkriget.

Konflikten kring Slesvig - Holstein blossade upp igen och efter ett nytt krig år 1864 tvingades Danmark avstå hertigdömena till Preussen. Tanken på att unionen skulle ingripa dök åter upp men den svenske finansministern Johan August Gripenstedt, regeringens starkaste man, satte beslutsamt stopp för detta. Skandinavismens klang- och jubeltid var därmed över.

Hotet mot freden de nordiska folken emellan kom först under unionens sista tio år. Tonläget mellan Norge och Sverige gick i falsett med tal bakom kulisserna om krig. Det var dels oenighet om tullpolitiken, dels krävde Norge ett eget konsulatväsende med egen utrikesförvaltning som mål. Men den alltjämt starka kungamakten ville inte minska sitt inflytande över utrikespolitiken och Sverige intog därför i förhandlingarna en avvisande hållning till de norska kraven.

Märkligt nog visade det sig att de ledande i Stockholm inte insett allvaret i Norges krav. När kronprins Gustaf, sedermera Gustaf V, besökte Christiania i mars 1905 förstod han till sin förvåning att de svenska förhandlarna tvingat in Norge i en återvändsgränd. Kronprinsen insåg situationens allvar och meddelade nu sin far att "unionens upplösning var oundviklig". Stortinget tog till sist saken i egna händer och beslutade ensidigt den 7 juni år 1905 att "foreningen med Sverige under en konge er opløst...". I en följande folkomröstning röstade 368 208 norrmän nej till unionen och 184 ja. Sedan följde förhandlingar i Karlstad som tidvis blev hårda. I Sverige verkade åter starka krafter för krig. Bl.a. genom kronprins Gustafs klara ställningstagande lugnades känslorna ner. Som väl var.

När krisen kring unionsupplösningen år 1905 var över hade Danmark, Norge och Sverige uppnått balans i sina relationer. Detta befästes på Trekungamötet i Malmö år 1914 och med allas neutralitet under Första världskriget. Länderna hade genom styrka och "tur", vill jag hävda, undvikit att under de gångna hundra åren i nämnvärd omfattning dras in i kontinentens utrikespolitiska förvecklingar. Samma tur hade inte Finland som var ett relativt självständigt ryskt furstendöme sedan år 1809. Mot Första världskrigets slut kom Finlands självständighetsförklaring som följdes av ett blodigt inbördeskrig. Detta krig var en följd av den långa stormaktskonflikten mellan Ryssland och den nya stormakten Tyskland om makten i Östersjöområdet.

På samma sätt som fred är en förutsättning för välstånd så gäller också det omvända. Valfyllda magar dämpar konflikterna i samhället. Jag skall därför översiktligt beskriva viktiga ekonomiska faktorer som bidrog till välståndet i våra länder. Jag koncentrerar mig på unionstiden eftersom den sammanföll med den tid då vi gick från fattigdom till relativt välstånd, från en osäker fred till en alltmer stabil utrikespolitisk situation.

Unionen var således en ”utrikespolitisk” union. Detta hindrade varken Karl Johan eller hans efterföljare från att aktivt verka för ökat samarbete mellan de två länderna på många andra områden än utrikespolitiken. Målet var att driva utvecklingen framåt.

Sverige var i början av unionstiden den ekonomiskt starkare delen. Sverige var också ett mer konservativt land med en sedan gammalt bred medel- och överklass som ofta inte ville se förändringar. Det är därför inte förvånande att man i Norge var orolig för att mer samarbete kunde nagga den nyvunna självständigheten i kanten. Mot denna bakgrund är det snarare överraskande att så mycket åstadkoms inom så många olika områden fram till unionsupplösningen år 1905.

1814 var Sveriges befolkning c:a 2,4 milj. och Norges 0,9 milj., en tredjedel av Sveriges. Dessa nordbor var under 1800-talets början bland de fattigaste i Europa. Hungersnöd rådde tidvis. Alla drabbades hårt av ett antal ekonomiska kriser under och efter Napoleonkrigen. En hög inflation plågade dessutom tidvis de båda länderna. Norges ekonomi var år 1814 så svag att staten inte kunde låna pengar. Första lånet kom år 1820 och då till mycket höga räntor. Norge fick dock snabbt ett gott rykte för punktlighet i betalningarna och räntorna sjönk. Sveriges situation var bättre och betungande utlandsskulder var återbetalade redan 1815 och då till stor del ur kungafamiliens privata kassa.

Om någon i början av 1800-talet ville låna pengar för sin affärsverksamhet så fanns i Sverige egentligen endast Riksbanken i Stockholm att tillgå och i Norge var man hänvisad till bankerna i Köpenhamn. Grundandet av banker för in- och utlåning blev med nödvändighet ett prioriterat område. Sverige fick 1820 sin första sparbank och Norge sin två år senare. Från tidigt 1830-tal tillkom i Sverige på Karl Johans initiativ den ena affärsbanken efter den andra. Norge fick sin första affärsbank några år senare.

Bild Saknas

Desideria, född Désirée Clary i Marseille 1777, gift med Jean Bernadotte, Sveriges och Norges drottning 1818. Avled 1860. Désirée var under sin ungdom förlovad med Napoleon Bonaparte. Désirées äldre syster Julie gifte sig med Napoleons bror Joseph. Désirées rika kontaktnät in i den franska makreliten kom åtskilliga gånger att hjälpa maken Karl Johan i hans politiska maktutövning. Särskilt viktig var den roll som Désirée spelade under åren 1810 till 1823 då Karl Johan som svensk kronprins och monark verkade i Stockholm och Désirée fort-farande var bosatt i Paris. Désirées intellektuella kapacitet brukar ofta ifrågasättas. Hennes bevarade boksamling på Bernadottebiblioteket på Stockholms Slott visar på motsatsen. Där finns böcker skrivna av klassiska franska författare och särskilt finns böcker av tidens aktuella författare som idag räknas till Frankrikes odödliga författare. Efter sin flytt till Sverige 1823 kom regelbundet bokpaket från Paris med ny aktuell litteratur. Så kom bland annat den franskspråkiga versionen av tidens mest radikala kvinnoroman, Fredrika Bremers Hertha. *(Text av förre chefen för Bernadottebiblioteket FD Göran Alm) (KB)*

Karl Johan ansåg till en början att Norge var för fattigt för att ha en självständig ekonomi. Stortinget ville annorlunda och Norges Bank bildades år 1816. Som centralbank gav den ut sedlar, präglade mynt och gav lån till näringslivet. Karl Johan föreslog att han med egna pengar skulle stärka bankens finanser. Detta avvisades stolt. De första åren efter 1814 användes gamla danska sedlar plus en oplanerad tryckning av nya norska sedlar. Dessa spädde på inflationen. Ett försök med silvermyntfot för att skapa stabilitet misslyckades. Den svåra ekonomiska situationen i Norge blev ännu värre. Det oroade Karl Johan som ansåg att ”Vad som krävs är förmögenhet i landet och den skaffar man inte fram genom konstiga finansplaner”.

Emellertid genomförde båda länderna en stram ekonomisk politik som ledde till statsfinansier i balans. År 1834 återinfördes silvermyntfoten i Sverige och tio år senare i Norge. Detta stadgade penningvärdet och blev grunden till den starka ekonomiska utvecklingen framöver.

Karl Johan var en stor vän av frihandel. Han insåg den inneboende kraften i fri konkurrens på utvidgade marknader utan hinder av tullar. Redan 1825 lyckades han förmå norrmännen och svenskarna att bilda ett frihandelsområde. Det gjordes genom den s.k. Mellanrikslagen. Den avskaffade tullarna på flertalet varor vid landtransporter och halverade tullarna för varor som forslades sjövägen. Lagen fick efter hand allt större betydelse och inte minst när järnvägarna kom in i bilden och tog över en stor del av det gods som tidigare gått sjövägen mellan länderna. År 1856 försökte ledande politiker i båda länderna att ta ännu ett steg och omvandla frihandelsområdet till en tullunion. Stortinget och Riksdagen var emellertid inte mogna för detta steg och röstade nej. Majoriteterna mot var dock knappa.

Mellanrikslagen medförde också en lättnad för rederierna. Tullarna togs nu bort när det ena unionslandets varor fraktades av det andra landets båtar. Unionen ingick samtidigt en rad handels- och sjöfartstraktat med andra länder. Allt detta medförde kraftigt ökade möjligheterna till frakter för unionens fartyg.

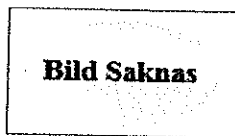
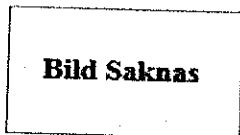
Redan från år 1826 fanns ett avtal på plats med Storbritannien, Norges största handelspartner. Tidigare fick inte utländska fartyg frakta annat än det egna landets varor till engelska hamnar. Nu blev svenska och norska båtar jämställda med de engelska. Skickliga norska redare förstod att snabbt

utnyttja nya möjligheter till affärer och blev nu specialister på att frakta andras varor. Detta gav resultat. År 1825 omfattade den norska handelsflottan drygt 100 000 ton dw. År 1850, 25 år senare, hade den femdubblats i storlek och sysselsatte 33 000 man. År 1910 fanns i handelsflottan 3 855 fartyg med ett totalt tonnage som femtondubblats sedan år 1825. Den norska handelsflottan med basen i ett land med endast 2,3 miljoner innevånare var nu år 1910 världens fjärde största och var mer än dubbelt så stor som den svenska. Denna kom först på åttonde plats. Flertalet av båtarna var byggda på norska varv. Sjöfartsnäringen blev en mycket viktig del av den växande ekonomin.

Bergsbruket, träindustrin och jordbruket var sedan gammalt de dominerande näringarna i båda unionsländerna. Jord- & skogsbruket svarade för drygt 80 % av sysselsättningen men hade en förskräckande låg produktivitet. Detta var en stor hämsko på den ekonomiska aktiviteten. I Sverige vidtogs kraftåtgärder för att öka produktiviteten i jordbruket, initierade av Karl Johan redan under 1810-talet. På tio år vändes ett importberoende av jordbruksprodukter till en betydande export. Samma utveckling följde i Norge men något senare.

Industrialiseringen blev en vitamininjektion för hela ekonomin. Denna fick fart under andra hälften av 1800-talet i Sverige och kring sekelskiftet i Norge. Frihandeln gav den framväxande industrin en större hemmamarknad och en hälsosam konkurrens. Detta tvingade fram ökad effektivitet och skapade därmed större exportkraft. Inom unionen fanns inga restriktioner för etablering av företag och kapitalet kunde fritt flytta över gränserna. Norrmännen investerade bl.a. i norrländska skogsföretag och svenskarna i utbyggnaden av vattenkraften i norska älvar. Vattenkraften blev den nya, revolutionerande energikällan och öppnade upp för Norges första storföretag Norsk Hydro, tillverkare av konstgödsel.

Inom den tidigare fattiga unionen fanns inte många kronor sparade. Engelskt kapital blev därför lösningen när järnvägarna skulle finansieras. Dessa blev en viktig motor i bygget av välståndet. År 1854 öppnades den första järnvägen i Norge och två år senare i Sverige. Järnvägarna skapade jobb samtidigt som de möjliggjorde en eftertraktad rörlighet på arbetsmarknaden. År 1853 bands länderna samman med telegraflinjer och år 1890 kunde Christiania och Stockholm för första gången tala med varandra i telefon.

Ole Gabriel Ueland (1799-1870) var norsk bondehövding och stortingsman. Han var en av de mest drivande politikerna bakom den s.k. Formansskapsloven som år 1837 undertecknades av Kung Karl Johan. Formansskapsloven gav byns eller stadens innevånare lokalt självstyre genom att valda representanter fick delta i beslutsfattandet. Detta var ett stort steg mot en framtida demokrati. (KB)

Johan Sverdrup (1816-1892). Sverdrup var en stridbar, liberal norsk politiker. Han var statsminister åren 1884-1889. Oscar II:s utnämning av honom till statsminister som ledare för majoriteten i Stortinget anses vara genombrottet för parlamentarismen i Norge. Det skulle dröja ytterligare 21 år innan parlamentarismen fick sitt genombrott i Sverige. (KB)

Karl Staaff, 1860-1915, advokat, liberal politiker, statsminister 1905-1906 och 1911-14. Parlamentarismens genombrott kom i Sverige i princip drygt 20 år efter Norge. År 1905 gav Oscar II efter för riksdagsmajoriteten och utsåg Karl Staaff till statsminister. (KB)

År 1873 kom ett annat viktigt beslut för ekonomin i Skandinavien. Då bildades en myntunion med gemensam valuta "kronan" för Danmark, Norge (anslöts 1875) och Sverige. Under 50 år hade dessa länder sedan gemensam valuta vars värde var knutet till guld. Valutasamarbetet mellan länderna stärktes efterhand. Myntunionen försvagades emellertid under första världskriget när sedlarna inte längre kunde inlösas med guld. Myntunionen avvecklades år 1924. Den hade då haft stor betydelse genom att den förenklade och förbilligade den ökande handeln mellan de tre länderna. Framstående ekonomer anser idag att denna myntunion var den mest framgångsrika av alla myntunioner före första världskriget.

Norge blev också, som idag, en attraktiv arbetsmarknad för svenskarna. Det fanns inga lagar som hindrade människorna att flytta över gränserna.

Kring år 1900 utgjorde svenskarna 2 % av befolkningen (i Kristiania 6 %). Detta motsvarade ungefär 65 000 svenskar eller Malmös dåtida befolkning. Idag arbetar 90 000 svenskar i Norge och andelen av den totala befolkningen är nästan densamma som vid sekelskiftet 1900 (1,8 % av befolkningen på 5,1 milj).

Unionen gjorde också en rad internationella överenskommelser av vikt för utvecklingen som anslutning till de europeiska näten för elektricitet och telegrafi. Ofta var också Danmark part i dessa avtal vilket gav extra tyngd åt nordiska krav. Andra åtgärder av betydelse var att domslut blev gällande i hela unionen. Vissa lagar blev också gemensamma som för äganderätten till industrier. Norsk social lagstiftning låg i framkanten och kom att inspirera Sveriges lagstiftning gällande bland annat fattigvård, brännvinsbränning, rättigheter för kvinnor och konkurser.

Under andra hälften av 1800-talet kom, som nämnts, äntligen den ekonomiska tillväxten igång och varade fram till Första världskriget. Tillväxttakten var högre än för industrialismens högborg Storbritannien (genomsnittligt 0,9% 1881-1913 för UK), med 1,8% för Danmark, 1,5% för Norge och 2,2% för Sverige. Inflationen varierade med konjunkturen men låg genomsnittligt så lågt som något över 0%. Den skandinaviska kronans kurs mot dollarn låg mer eller mindre oförändrad ända fram till krigsutbrottet. Samtidigt ökade folkmängden kraftigt i Norden. År 1900 bodde 5,2 milj. i Sverige och 2,3 i Norge. Människorna fick det allt bättre. Utvecklingen gick åt rätt håll. För fortsatt fred.

Prins Christian av Oldenburg (1786-1848) var dansk prins som av danske kungen utnämndes till ståthållare i Norge år 1813. Han valdes till kung av Norge under namnet Christian Frederick den 17 maj 1814 på Eidsvoll sedan Grundloven antagits. Han abdikerade den 10 oktober och lämnade landet. Den 4 november valdes den svenske kungen Karl XIII till kung av Norge under namnet Karl II. Prins Christian blev kung av Danmark år 1839 under som Christian VIII. (KB)

Demokratin är om något viktig för fredens bevarande. Tack vare Norge gick utvecklingen mot demokrati snabbare inom unionen än i många andra länder i Europa. Stortinget hade genom Grundloven från början en relativt bred folklig förankring, vilket Sverige fick först efter representationsreformen år 1866. Stortinget hade också en starkare ställning mot kungen än vad riksdagen i Sverige hade. Som framhållits av professorerna Bo Stråth och Dag Michalsen blev Grundloven en förebild för de liberala krafterna i Sverige. Händelserna kring julirevolutionen 1830 i Frankrike gav liberalerna ytterligare vind i seglen. I Norge genomdrev bondeledaren Ole Gabriel Ugeland år 1837 att de styrande i kommunerna skulle tillsättas genom lokala val. Sverige fick samma lagstiftning ett par år senare. Karl XIV Johan undertecknade båda lagarna. Detta var stora steg på vägen mot ett demokratiskt samhälle.

Den liberala minoriteten i Stortinget ville att kungens statsråd skulle kunna sitta vid makten endast så länge som de hade stöd av majoriteten i Stortinget. Målet för liberalerna var således parlamentarism. År 1884 vann de en seger över de konservativa och Oscar II accepterade majoritetens val av Johan Sverdrup som regeringsbildare. Därmed var parlamentarismen som princip genomförd i Norge. I Sverige fick den sitt genombrott först drygt 20 år senare. Oscar II gav då efter för riksdagsmajoriteten och utsåg Karl Staaff till statsminister.

Rösträtten utvidgades successivt i båda länderna. År 1898 infördes i Norge allmän rösträtt för män och år 1913 för kvinnor. I Sverige kom allmän rösträtt för män nio år senare och först 1921 för kvinnor. Därmed var full demokrati genomförd i båda länderna. De båda ländernas grundlagar från början av 1800-talet hade visat sin styrka genom att kunna hårbärgera samhällen som gick från ytterligheterna envälde till demokrati. Norge och Sverige hade gått i otakt i vandrigen mot demokrati. Det var hela tiden det mer liberala Norge som låg i framkanten. Detta skapade givetvis spänningar inom Unionen, men det gav resultat.

Under det märkliga året 1814 med Karl Johan som dirigent lades grunden till den fred som för Sverige varat i 200 år.

1800-talet blev statsbyggandets århundrade då också tankarna på folk-makt formades. Då lades grunderna till det moderna Norge och till det moderna Sverige. Detta gjordes med unionen som katalysator och skapade politisk stabilitet i norra Europa. Unionen bidrog också genom sin närhet till en lång och stabil ekonomisk tillväxt. Den bidrog dessutom till demokratis tidiga införande. Det får inte glömmas bort att de båda ländernas inverkan på och betydelse för varandra var stor och att detta var en viktig förklaring till framgångarna under 1800-talet.

Unionen mellan Norge och Sverige blev som Karl Johan hade planerat. Som sådan blev den lyckad. Unionen har dock av många under årens lopp bedömts som misslyckad. En förklaring kan vara att många blandat samman unionens uppgift med egna förhoppningar. Unionstiden som sådan var emellertid inte alltid lycklig. Den fylldes ofta av tråtor mellan länderna som för en eftervärld förefaller oväsentliga och som skymde de goda resultaten.

Unionsupplösningen blev inte en lycklig skilsmässa. Dramatiken var stor under unionens sista tio år. Det hotades med krig och hoten var allvarliga. Man bråkade om tullarna och protektionisterna i Sverige blev allt mer dominant. Mellanrikslagen sas upp av svenskarna och därmed frihandeln. Handeln mellan länderna sjönk 35-40 %. Karl Johan var säkert djupt besviken uppe i sin himmel.

Genom att unionen sprack förstördes mycket av det som byggts upp under 90 år för att främja ekonomin och samhällsutvecklingen för de två folken. Grunderna för det moderna Norge och för det moderna Sverige fanns emellertid kvar. Karl Johans utrikespolitiska idé med Norge och Sverige som en enhet fanns dock inte längre, men den utrikespolitiska stabiliteten i norra Europa kvarstod också. Det demokratiska bygget stod stabilt. Jag vill påstå att det räddade freden.

Sammantaget är Sverige skyldigt Norge ett stort tack för allt gott som landet tillförde under unionsåren och som blivit bestående värden i båda länderna.

På båda sidor Kölen behövdes det emellertid en omstart efter unionsupplösningen år 1905. Den norske statsministern Christian Michelsen yttrade

insiktsfullt i oktober ”Vi står inför ett nytt avsnitt i vårt lands historia. Här är ett arbete att göra och betydelsefulla uppgifter att lösa. Den nya arbetsdagen väntar på oss alla”. Vad som sas gällde för båda länderna och som vi alla vet idag, denna nya arbetsdag blev fortsatt framgångsrik på båda sidor om Kölen.

Grundloven av den 17 maj år 1814 blev en grundbult för den framtida politiska utvecklingen och därmed för freden. Jag vill också hävda att unionen mellan Norge och Sverige blev ytterligare en grundbult för Sveriges långa fred.

LITTERATURLISTA.

- Ahnlund, Nils, 1943. *Svenskt och nordiskt från skilda tider*. Norstedt, Stockholm
- Alnæs, Karsten, 2013. *1814 Miraklenes År*, Schibsted, Oslo
- Amundsen, Kåre, 1965. *Norsk socialekonomisk historie 1814-1890*, Universitetsforlaget, Oslo
- Bagge, Gunnar, 1931. *Det moderna näringslivets uppkomst*, KF:s Bokförlag, Stockholm
- Barton, H. Arnold, 2003. *Sweden and Visions of Norway: Politics and Culture, 1814-1905*
- Bergström, Carin; Carlsson, Märten; Favier, Franck; Harrison, Dick; Ihre, Thomas; Jansson, Leif T.; Lacroix, Jean-Pierre; Lagerqvist, Lars O.; Sjöström, Olof; 2013. *Karl XIV Johan – En samhällsbyggare*, Prodomus, Stockholm
- Björnskau, Erik, 1999. *Carl XIV Johan – En fransman på Nordens trone*, J.W. Cappelens Förlag, Oslo
- Forsell, Hans, 1905. Uttalanden i konsulatfrågan, utgifna af Harald Hjärne, Walström & Widstrand, 1905.
- Frydenlund, Bård, 2009. *Stormannen Peder Anker: en biografi*. Aschenhoug.
- Gamborg, J.C, 1879. *Nogle Hovedpunkter af Norges økonomiske udvikling i den sidste Tid, 1850-78*. Jacob Dyvab, Christiania
- Henrikson, Alf; Andersson, Arne F.; Seip, Helge; 1985. *Norge og Sverige gjennom 1000 år i feide og fellesskap*, Liber Förlag, Stockholm
- Jahn, Gunnar, 1966. *Norges bank gjennom 150 år*, Norges Banks sedeltryckeri
- Jonung, Lars, 2007. *The Scandinavian Monetary Union 1873-1924, From the Athenian Tetradrachm to the Euro*, Aldershot, UK
- Kristiansen, Oskar, 1925. *Penge og kapital, næringsveie: bidrag till Norges økonomiske historie, 1815-1830*. Cammermeyers bokhandels forlag, Oslo

- Kungl. Maj:ts Förnyade Nådiga Förordning angående Sveriges och Norriges ömsesidiga handels- och sjöfartsförhållanden*, 1825, Stockholm
- Midgaard, John, 1967. *Norges Historie: en kort innføring*. Johan Grund, Tanum Forlag, Oslo
- Montgomery, Arthur, 1934. *Svensk socialpolitik under 1800-talet*, Kooperativa förbundets bokförlag, Stockholm
- Rosenblad, Mattias, 1845. *Upplysningar om Rikets styrelse från år 1810 till Konung Carl XIV Johans dödliga fränfalle*, P. A. Norstedt & Söner, Stockholm
- Schnittler, Carl W.; Tank, Roar; Koht, Halvdan m.fl., 1914. *Eidsvold 1814*, J.W. Cappelens Forlag, Kristiania
- Sejersted, Francis, 2001. *Den vanskelige frihet*, Pax Forlag, Oslo
- Sejersted, Francis, 2005. *Socialdemokratiets tidsalder*, Pax Forlag, Oslo
- Sjöström, Olof, 2009. *Karl XIV Johan – det moderna Sveriges grundare*, Beijbom Books, Göteborg
- Skaare, Kolbjørn, 2008. *Mynten, myntene og medaljene: de konglige mynts historie, 1806-2004, med linjer tilbake till starten i 1668 (1628)*. Det norske Myntverket
- Sørensen, Øystein (red.), og Nilsson, Torbjörn (red.), 2005. *Norsk-svenske relasjoner i 200 år*. Aschenhaug, Oslo.
- Starbäck, C. Georg, 1886. *Berättelser ur Svenska Historien*, G. Beijers förlag, Stockholm
- Steen, Sverre, 1953. *På fallittens rand*, J.W. Cappelens Forlag, Oslo
- Steen, Sverre, 1989. *1814*, J.W. Cappelens Forlag A/S, Oslo
- Stråth, Bo, 2005. *Unionen och demokrati, De Förenade rikena Sverige-Norge 1814-1905*, Nya Duxa
- Unionen – Tidning för Svensk o. Norsk Export. 1901, Stockholm
- Weibull, Jörgen, 1960. *Kronprins Gustaf inför unionsupplösningen 1905*, Särtryck ur Scandia, Bd 26, Lund
- Værnø, Grete, red. , 1990. *Dialog Norge-Sverige. Fra arvefiende til samboer*, Atlantis, Stockholm
- Weibull, Jörgen, 1962. *Inför unionsupplösningen 1905 - Konsulatfrågan*, P.A. Norstedt & Söners Förlag, Stockholm
- Wetterberg, Gunnar, 2009. *Pengarna och makten, Riksbankens historia*, Atlantis, Stockholm
- J.G. Wikander, 1916. *Öfversikt öfver Sveriges Krig under 1800-talet*, Militärlitteraturföreningens Förlag, Stockholm

H. K. H. KRONPRINS HAAKON AV NORGE

Avslutningstal

Deres Majesteter,
Deres Kongelige Høyheter,
Prinsesse Christina,
Eksellenser,
mine damer og herrer

Tusen takk for et spennende seminar – og takk til Kong Carl Gustaf for invitasjonen! Innleggene har gitt meg – og forhåpentlig også dere – en god bakgrunn for å forstå våre to samfunn på en bedre måte, både når det gjelder likheter og forskjeller. De har også gitt interessant innføring i de historiske båndene mellom oss. Det som skjedde for 200 år siden, både i Sverige og Norge, har bidratt til å forme dagens nasjoner – med sine strukturer og verdivalg.

Og hva har vi lært i dag? Napoleon skapte Norge, men det var kanskje ikke helt det som var planen. Den norske Grunnloven vendte seg utover. Carl Johan var realist, og Østersjøen er dyp. Når jeg er ute og reiser, blir jeg av og til spurt om hva grunnen er til at det går så bra med Norge. Da pleier jeg å svare at det er fordi vi har så bra naboer. Fordi det går bra med naboene våre, og fordi vi lever i fred, som vi har gjort i 200 år, går det bra med oss i nord.

For Norges del var året 1814 inngangen til selvstendighet som nasjon. Og som Kongen sa: for Sverige var det starten på en periode med sammenhengende fred som fortsatt varer. Unionen bandt landene våre sammen, men ikke sterkere enn at det var mulig å oppløse den på en fredelig måte uten at det kom til krigshandlinger – 91 år etter at den ble inngått.

Grunnloven bidro i stor grad til å legge grunnlaget for Norges selvstendighet under personalunionen med Sverige. Vi har i dag hørt om hvilken betydning den hadde for Norge da unionen ble inngått – og også om den betydning Grunnloven har for dagens samfunn. I dag er Grunnloven Norges viktigste politiske dokument; frigjørende, samlende og retningsgivende for Norge som nasjon og for folkestyret. Årets jubileumsfeiring vil forhå-

pentligvis minne oss om hva Grunnloven egentlig betyr for oss i Norge. Grunnloven har, som vi har hørt, gjennomgått endringer siden den ble vedtatt for 200 år siden. Og det er selvfølgelig viktig – loven må være levende og speile vår egen tid og virkelighet, ellers mister den sin relevans og sin verdi. Kong Carl XIV Johan – eller bare Kong Carl Johan på norsk – er en viktig del av Grunnlovmarkeringen. Vi skal, som vi har hørt, senere i kveld få oppleve «Requiem for kong Carl Johan». I Norge er minnet om den svensk-norske kongen svært levende: Hver 17. mai, når Kongefamilien står på Slottsbalkongen og hilser Oslo-skolene i barnetoget på nasjonaldagen, ser vi rett ned på Carl Johan-statuen fra 1875. Og ser vi enda litt lenger, møter blikket Karl Johans gate, Oslos hovedgate. Det kongelige slott ble initiert av Kong Carl Johan, og hans monogram står fortsatt over kongelosjen i Slottskapellet. Slik lever vi godt med vår felles historie – hver dag.

Vi setter stor pris på at man i Sverige deltar i feiringen av 200 års-jubileet sammen med oss – både gjennom dette arrangementet og ved at Deres Majesteter, sammen med den danske Dronningen og Prinsgemalen, har takket ja til jubileumsfeiringen på Eidsvoll den 17. mai.

Norge og Sverige står hverandre svært nær, og de historiske båndene er utrolig sterke. I dag samarbeider vi godt innenfor alle områder – og vi satser på å videreutvikle dette samarbeidet ytterligere. Sammen er vi sterke, og sammen kan vi utrette mer enn hver for oss.

Takk igjen for at jeg fikk lov til å komme til Bernadottebiblioteket, til dette historiske seminaret. Til Deres Majesteter: Vi ser fram til en storslagen markering sammen med vår nære skandinaviske familie. På gjensyn om knappe to uker – hjertelig velkommen skal dere være!

Takk for meg!

VELKOMSTTALE KONSERTEN
I SLOTTSKYRKAN
den 5. mai 2014

Anne K. Lund

Deres Majesteter,
Deres Kongelige Høyheter,
Prinsesse Christina
Eksellenser
Mine damer og herrer

Det er en stor ære og glede for meg å ønske dere alle hjertelig velkommen til Slottskyrkan og denne konserten med Cæciliaforeningen, hvor Requim for Kong Carl Johan skal fremføres under ledelse av dirigenten Steffen Kammler.

Vi er dypt rørt og takknemlige over at dette koret – med nesten 100 deltakere – har kommet til Stockholm fra Oslo – og for egen regning - for å fremføre dette verket sammen med svenske solister og musikere. Koret ble stiftet i 1879 og er Norges eldste oratorie-kor. Verket som skal fremføres ble oppført første gang i Oslo i ukene etter kong Carl Johans død i mars 1844 – og nå altså for første gang her i Stockholm. Med andre ord; dette er en historisk begivenhet!

Denne konserten er også en del av et større arrangement for å markere 200års-jubileet for den norske grunnloven samt at det har vært innbyrdes fred mellom de nordiske land i samme 200års-periode. Seminaret tidligere i dag i Bernadotte-biblioteket har gitt oss en innføring i de tette historiske bånd mellom Norge og Sverige – bånd som har bidratt til å legge en solid plattform for dagens omfattende svensk-norske samarbeid innenfor de fleste områder. Norge og Sverige står hverandre så nær – og det historiske uttrykket «broderfolk» for å understreke dette sterke båndet er fortsatt ytterst relevant. Norge og Sverige kompletterer hverandre – og sammen er vi

Anne K. Lund, Norges ambassadør i Sverige

sterke, selv om vi på ingen måte er identiske som nasjoner.

Dagens arrangement er et samarbeid mellom Bernadotte-museets venner og Norges ambassade i Stockholm. Jeg vil få takke for et usedvanlig konstruktivt samarbeid – med mange møter hvor entusiasmen har vært på topp for virkelig å få til en verdig markering av de to viktige jubileene. Vi er også svært glade for den støtte som vi har fått fra det svenske Kongehus – og vi er usedvanlig glade for at så mange av de kongelige er til stede her i kveld – inklusive vår egen kronprins, Haakon.

Uten et generøst finansielt bidrag fra Eva Lundin hadde det dog ikke vært mulig å gjennomføre denne konserten – og vi vil på det varmeste takke henne for dette.

Jeg vil nå introdusere Leif Jansson, som er sekretær for Bernadotte-museets venner. Han vil kort introdusere musikken som nå skal fremføres av Cæcilia-foreningen, skrevet av den tysk-norske komponisten Friedrich August Reissiger.

Norges ambassadör i Stockholm välkomnade medlemmarna i Oratoriekoret Cæciliaforeningen, Oslo, medlemmarna ur Kungliga Hovkapellet, Stockholm, de svenska solisterna hovsångare Elin Rombo, hovsångare Ingrid Tobiasson, operasångare Carl Unander-Scharin och operasångare Nils Gustén samt dirigenten Steffen Kammler, Oslo, liksom nära 500 åhörare med det svenska kungaparet och prins Haakon av Norge i spetsen.

Oratoriekoret Cæciliaforeningen i Oslo 100-mannakör, Kungl. Hovkapellet och sångolisterna med dirigenten Steffen Kammler i pulpeten uruppförde i Slottskyrkan på Kungl. Slottet "Requiem for

kong Carl Johan", komponerat av Friedrich August Reissiger och framfört i Katolska kyrkan i Christiania (nuvarande Oslo) första gången år 1844 efter Karl XIV Johans död i mars samma år.

De kungliga på väg in i Slottskyrkan för att lyssna på konserten.
Foto: *Charles Hammarsten / IBL Bildbyrå.*

”REQUIEM FOR KONG CARL JOHAN ” AV FRIEDRICH AUGUST REISSIGER –

”En spännande musikalisk historia
som sträcker sig över 150 år”

Leif T. Jansson

Vi skall i afton få höra musiken ”Requiem for kong Carl Johan”. Det var den tyskfödde norske musikern, dirigenten och kompositören Friedrich August Reissiger (1809-1883) som år 1844 komponerade detta Requiem som första gången uppfördes i Christiania, år 1926 omdöpt till Oslo.

Detta märkliga och sällsynt väklingande requiem är komponerat av en lutheran till minne av den lutheranske monarken Karl Johan. Det tillkom i en tid då norrmännen inte hade religionsfrihet men där kung Karl Johan i mars 1843 gett tillåtelse till att en katolsk församling bildades i Christiania för invandrade katoliker.

Karl XIV Johan avled på eftermiddagen den 8 mars 1844 på Stockholms Slott. Kuriren med dödsbudet nådde Christiania vid tretiden på natten till onsdagen den 13 mars. Regeringens medlemmar väcktes genast och sammanträdde sedan klockan sex på morgonen.

Endast sexton dagar efter det att dödsbudet nått Christiania framfördes mässan för första gången. Det var lördagen före palmsöndagen den 30 mars 1844 i stadens katolska kapell. Nyheten om ”den högst genialiska musiken”, som diktaren Henrik Wergeland formulerade det och som ”hade gjort djupt intryck på många”, nådde efter en tid den nye kungen Oscar I:s öra. Han framförde sitt tack till kompositören i form av en kråsnål smyckad med briljanter.

Det gick ytterligare fem år innan själamässan uppfördes en andra gång och nu på Frimurarlogen i Christiania. Reissiger flyttade sedan till Halden där han blev organist. Här uppfördes hans mästerverk år 1867 för tredje gången.

Leif T. Jansson är sekreterare i Bernadotte-Musei Vänner

Friedrich August Reissiger (1809-1883), tyskfödd norsk kompositör, anställdes som kantor år 1843 i den nyöppnade Katolska Kyrkan i Christiania (Oslo). Han blev sedan kantor i den lutheranska kyrkan i Fredrikshald (Halden). "Requiem for kong Carl Johan" anses vara hans storverk. (Ur Illustreret norsk konversationslexikon, band 6, 1913)

Legato-kören, verket i sin helhet vid två tillfällen. Den norske dirigenten Steffen Kammler, han liksom Reissiger tyskfödd, uppförde återigen verket år 2010 och då för första gången på 160 år i Oslo. I afton uruppförs musiken här i Stockholm, i Slottskyrkan.

Om historia kan vi läsa i historieböckerna. Sinnesstämningar och känslor från flydda dagar kan vi med musiken hjälp få känna via noterna. Är övertygad om att ni i afton både får känna och höra sinnesstämningar från dessa dagar genom Reissigers komposition "Requiem for kong Carl Johan".

Avslutningsvis ber jag att få överlämna, inte ordet, utan noterna, symboliskt med en taktpinne till aftonens dirigent Steffen Kammler, att nu inleda aftonens konsert.

Originalpartituret är därefter försvunnet. En avskrift är emellertid bevarad till eftervärlden genom göteborgaren Gustaf Malmgren. Han var åren 1870-1886 organist i den katolska kyrkan S:t Joseph i Göteborg. Oscar I:s gemål Drottning Josephina, själv ivrig katolik, hade bekostat huvuddelen av bygget av denna kyrka. När hon dog i juni år 1876 ärades hon med ett nytt uppförande av Reissigers "Requiem for kong Carl Johan".

Sedan faller detta mästerverk i glömska, tills körledaren Gunnar Magnusson nästan hundra år senare år 1974 av en slump fann noterna i musikrummet i en gammal skola i Göteborg. År 1975 uppförde Allmänna Körförbundet i Göteborg delar av mässan vid en jubileumskonsert och år 1982 dirigerade Sven Erik Martinson, dirigent för Lega-

BERNADOTTEMUSEET I PAU och planerna på en renovering

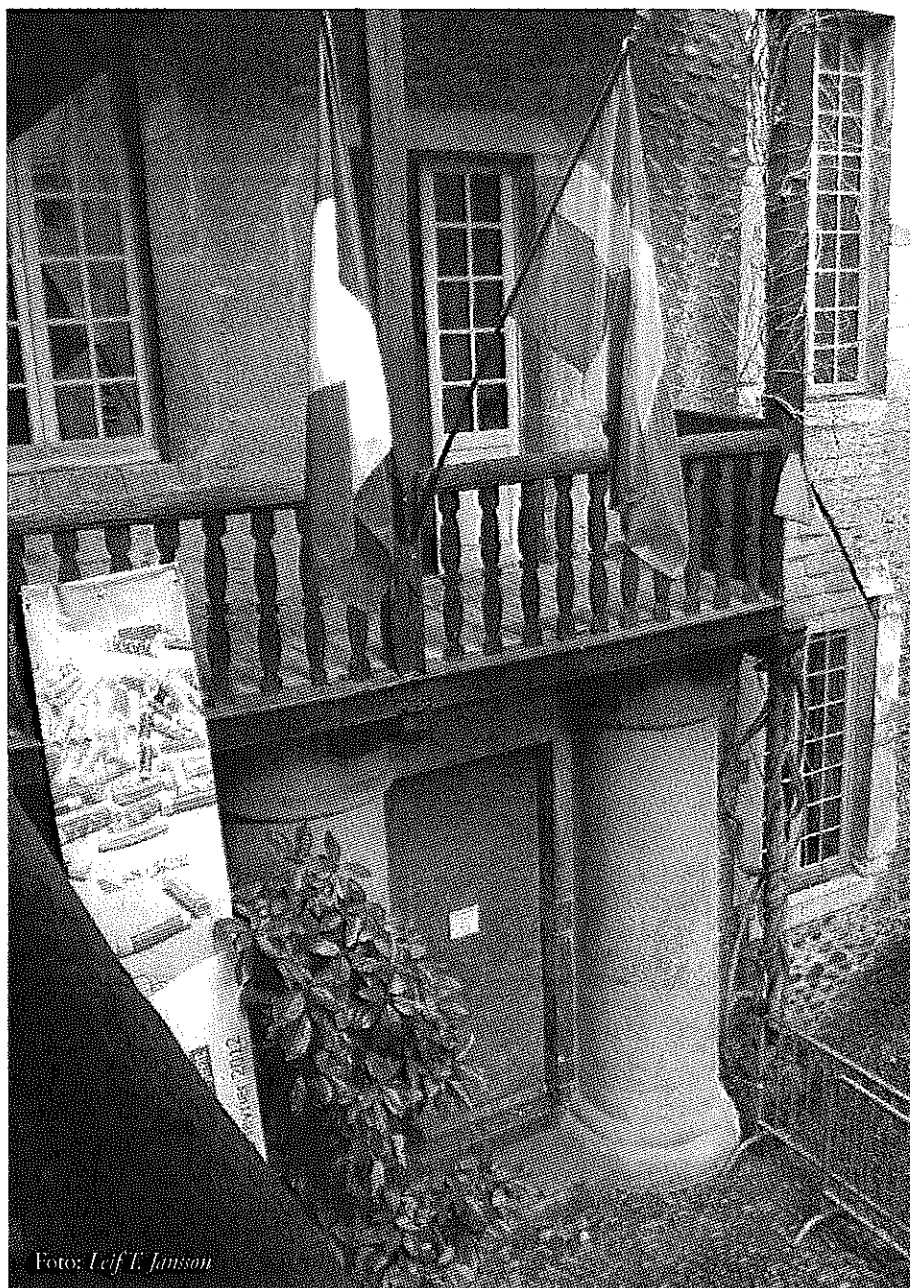
Leif T. Jansson

Det var här på Rue Tran i Pau, Frankrike, för 250 år sedan som Jean Bernadotte, vår blivande svenske kung, föddes den 26 januari 1763. Familjen Bernadotte med fadern Henri, modern Jeanne de Saint-Jean och de äldre syskonen var sedan ett antal år hyresgäster i fastigheten.

Huset var vid denna tid ett flerfamiljshus beläget på en av de bättre adresserna i den nya stadsdel som huvudsakligen beboddes av stadens borgare. Frågan om huset är det rätta har under åren diskuterats men Karl XIV Johan var själv säker på att det var just här i "la maison Balagué" han föddes. Självs försökte han under sin levnad köpa huset för att användas som ett hospital åt krigsinvalidier, men köpet genomförde aldrig, eftersom den begärda köpesumman ansågs för hög. Säljaren var väl medveten om husets historia och vem köparen var. Samtida vittnesskildringar och skrifter bekräftar husets historia och kungen själv har säkerligen själv varit insatt i vad som sades och skrevs om födelsehuset i staden Pau. Intresset för ett inköp av huset levde vidare, men det skulle dröja ända till slutet av 1940-talet innan det till sist kunde införskaffas för att byggas om till ett museum över denne franske medborgare och marskalk, som skulle bli kung av Sverige. Husköpet och museet finansierades genom generösa donationer från det svenska kungahuset, staden Pau och svenska staten. Initiativtagare var inte minst kung Gustaf VI Adolf som med livligt intresse stötte projektet och vid ett flertal tillfällen besökte Pau och museet. Musée Bernadotte invigdes 1951. En viktig roll spelade kulturrådet vid Svenska ambassaden i Paris, Gunnar W. Lundberg.

Genom Gunnar W. Lundberg och kungens initiativ och insatser av handsekreteraren fil. dr Carl-Fredrik Palmstierna tillkom 1959 den svenska vänföreningen Bernadotte-Musei Vänner, som har till syfte att främja och stödja Bernadotte-museet i Pau och dess verksamhet.

Leif T. Jansson är sekreterare i Bernadotte-Musei Vänner
Anförandet i anslutning till seminariet "Karl XIV Johan – En samhällsbyggare" den 28 januari 2013

Bernadottemuseet i Pau. Museet är inrett i det hus där Jean Bernadotte föddes den 26 januari år 1763. Bilden visar entrén från Rue Tran med innergård och galleri.

I samband med iordningställandet av museet 1951 genomfördes en genomgripande renovering av fastigheten. Ett för dåtiden modernt och museitekniskt fulländat museum skapades. Dåtidens idéer om hur ett museum skulle utformas förverkligades. Miljöer med inredningar från tiden för Bernadottes födelse hade arrangerats för att vittna om hur det kunde ha sett ut hemma hos familjen Bernadotte. Det tidsenliga köket anses i dag tillhöra en av staden Paus kulturskatter. Museet är numera även kulturminnesmärkt och underställt de franska kulturmyndigheterna.

Dagens museibesökare möter redan från gatan en tilltalande stenbyggnad och fasad med inbjudande gård och ett galleri som vittnar om en svunnen tid. Museet är beläget mellan gatorna Rue Tran och Rue Bernadotte (tidigare Rue Neuve des Cordeliers) och består egentligen av två större, sammanfogade huskroppar. Den ena vetter mot Rue Bernadotte och inrymmer själva museet, den andra, som i dagsläget står tomt och outnyttjat, innehåller bland annat portvaktsbostad samt tidigare lägenheter, ämnade för bl.a. museichefen. Denna del av huset vetter mot Rue Tran. Ytorna skulle i en framtid kunna samordnas, vilket skulle ge museet nya och större möjligheter för verksamheten.

Museet är nu efter drygt 60 år i behov av en upprustning och renovering. Detta gäller såväl byggnaden som inredningen med sina inventarier och de utställda historiska föremålen.

En plan för en upprustning av museet togs fram av vänföreningens styrelse under år 2011. På inbjudan från stadens borgmästare Mme Martine Lignières-Cassou besökte föreningen Pau våren 2012 för samtal kring den tänkta renoveringen.

De tomma lägenheterna i huset har till vissa delar bevarade vackra interiörer. Vissa rum skulle kunna användas som forskarbostäder i det aktiva utbytet mellan universiteteten i Pau och här i Sverige.

Samtalen med stadens företrädare och museiledning resulterade i nya tankar kring en renovering som förslagsvis skulle kunna genomföras i två etapper. Den första etappen skall avse museidelen som skulle omfatta fyra punkter. För det första en renovering av samlingarna för att få dessa i gott skick och samtidigt mer tillgängliga för besökare (bl.a. med hjälp av audiovisuella hjälpmedel). Vidare behövs en uppfräschning av lokalerna genom

målning inomhus av alla putsade väggar. En utökad brandsäkerhet, som medger flera besökare samtidigt i museilokalerna, är vidare önskvärd. Den sista punkten är ett förslag om en ny permanent utställning, placerad förhoppningsvis i en sedan länge outnyttjad lokal högst uppe i museidelen, som visar utvecklingen av det svenska samhället från den grund Karl XIV Johan lade, fram till dagens moderna samhälle.

Den andra tänkta etappen i renoveringsprojektet blir en upprustning och renovering av bostadsdelen, som då får vänta tills det att etapp ett slutförts. Därtill är en antikvarisk undersökning av byggnaden önskvärd före nya renoveringar, för att säkerställa att husets historia och tänkbar kvarvarande information inte går förlorade.

Sammanfattningsvis hoppas vi att inom den närmaste tiden kunna avsluta diskussionerna med kommunledningen i Pau och ledningen för stadens museer om planen för renoveringen av Bernadottemuseet. Därefter är vår målsättning att genomföra en insamling av medel i Sverige och Frankrike för finansieringen av renoveringen av museidelen samt bygget av den nya permanenta utställningen om Sveriges utveckling från Karl XIV Johans dagar till dagens moderna Sverige.

BILDFÖRTECKNING

I bildtexterna och nedan har löpande förkortningen KB använts för Kungl. biblioteket

- Sid 5 H.M. Kung Carl XVI Gustaf öppnar det historiska seminariet i Bernadottebiblioteket. Foto: Patrik Österberg / All Over Press.
- Sid 7 Napoleon 1, porträtt i förmaket till Bernadottebiblioteket. Foto Alex Daflos, Kungl. Hovstaterna.
- Sid 9 Alexander I, Kaiser und selbstbeherrscher aller Reussen. KB, KoB Utl. P. 8 (Reproduktion: Andrea Davis Kronlund, KB).
- Sid 10 Thomas Newcomens ångmaskin, ur De stora uppfinningarna av Louis Thomas 1883 (Reproduktion: Leif Jansson).
- Sid 12 Bieber, E., Otto von Bismarck. KB, KoB Fa. 13 (Reproduktion: Andrea Davis Kronlund, KB).
- Sid 19 "Eidsvoll 1814". målning av Oscar Wergeland. Foto: Stortingsarkivet, Teigens fotoatelier.
- Sid 23. "Norges Riksrett, 1883". Tegning av Wilhelm Peters. Nasjonalbiblioteket, Billedsamlingen. Stortingsarkivet.
Henrik Wergelands tegning fra stortingsmøtet 10. februar 1824. Tegning og tekst er fra heftet "Vademecum eller Collection de Carricatures, ved H. W". Nasjonalbiblioteket, Håndskriftsamlingen. NB Ms.8° 266.
- Sid 24 Föredragshållarna hälsar på de kungliga i förmaket till Bernadottebiblioteket. Foto Kungahuset.se.
- Sid 27. "Oslo after the terror". Foto: Henrik Lied, NRK.
- Sid 32 Karl XIV Johan (beskuret), Foto Alex Daflos, Kungl. Hovstaterna.
- Sid 33 Eurenium & Quist, Johan August Gripenstedt. KB, KoB Alb. 614: 141 (Reproduktion: Andrea Davis Kronlund, KB).
Gösta Florman, Kronpins Gustaf (V) (Reproduktion: Alex Daflos, Kungl. Hovstaterna).
Flodin, E., Karl Staaff. KB, KoB Fc.8 (Reproduktion: Andrea Davis Kronlund, KB).
- Sid 36 Desideria. Sveriges och Norriges drottning. KB, KoB MC 13 (Reproduktion: Andrea Davis Kronlund, KB).
- Sid 39 Norske storthingsmænd. L. K. Daa, Blom, Ueland, Castberg, A. Schweigaard (beskuret). KB, KoB Utl. P. Saml. St. f. 6 (Reproduktion: Andrea Davis Kronlund, KB).
Sczacinski, L., Johan Sverdrup. KB, KoB Fb. 1 (Reproduktion: Andrea Davis Kronlund, KB).
- Sid 40 Christian-Frédéric, Prince héréditaire de Danmark, Grand-Croix de la Légion d'honneur. KB, KoB Utl. P. 5 (Reproduktion: Andrea Davis Kronlund, KB).
- Sid 46 Kronprins Haakon av Norges avslutningstal i Bernadottebiblioteket. Foto Kungahuset.se.
- Sid 49 Norges ambassadör Anne K. Lund. Foto Norges ambassad i Stockholm.
- Sid 50-51 "Requiem for kong Carl Johan", konsert i Slottskyrkan. Foto Kungahuset.se
- Sid 52 De kungliga ankommer Slottskyrkan. Foto Charles Hammarsten / IBL Bildbyrå
- Sid 54 Frederich August Reissiger, ur Illustreret norsk konversationslexikon, band 6, 1913 (Reproduktion: Leif Jansson).
- Sid 56 Bernadottemuseet i Pau. Foto Leif Jansson

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

- Sid. 2** Förord av styrelsen i Bernadotte-Musei Vänner
- Sid. 4** Invigningstal
av HM Konung Carl XVI Gustaf
- Sid. 6** Två revolutioner som förändrade världen och tiden, den amerikanska oavhängighetsförklaringen 1776 och den franska revolutionen 1789
av professor Bo Stråth.
- Sid. 18** Den norske Grunnlovens betydelse 1814-2014
av professor Dag Michalsen.
- Sid. 31** 200 år av fred i Sverige
av generalkonsul Olof Sjöström
- Sid. 45** Avslutningstal
av H. K. H. Kronprins Haakon av Norge.
- Sid. 48** Velkomsttale konserten i Slottskyrkan
av Norges ambassadör Anne K. Lund.
- Sid. 53** Requiem for kung Carl Johan
”En spännande musikalisk historia som sträcker sig över 150 år”
av sekreteraren i Bernadotte-Musei Vänner Leif T. Jansson.
- Sid. 55** Bernadottemuseet i Pau och planerna på en renovering
av sekreteraren i Bernadotte-Musei Vänner Leif T. Jansson.
- Sid. 59** Bildförteckning